ZANG LII TOT LXXIV VAN DEN NĀGARAKṚTĀGAMA. ¹

DOOR H. KERN.

ZANG LII.

Deze Zang, in Toṭaka-maat, schildert de moedige verdediging van 't opgejaagde wild. De eerste regel bevat de slotwoorden van den leeuw vóór 't opbreken der vergadering.

Kadi mojar aku pwa ² kita npapupul |
wēkasan parēng anghaḍa yan humarēk ³ |
bala peka sahāstra kaduk maburu |
pinagut ning aṇṇga maluy malayū || 1 ||

D. i. «Zooals ik te kennen gaf, blijven wij bijeen.» Ten slotte rezen zij gezamenlijk op van de audientie. De troepen te voet met wapens in de hand, die te ver vooruit jaagden stieten op de gehoornde dieren die van hun vlucht omkeerden.»

Tucapa mamawāṇwa parēng maburu |
tinujunya warāha sēḍēng mapupul |
kasihan karawangnya n-aneka pējah |
rinēbut saha putra tatanpabisa || 2 ||

D. i. «Te vermelden valt dat de ruiters die tegelijkertijd ter jacht waren de wilde zwijnen ontmoetten, terwijl dezen zich vereenigden. Och arme! verscheiden zeugen werden gedood, met hare jongen, machteloos.»

Manalandangi teki karungnya ⁴ masō |
sakapātlima bhinna magōng maruhur |
amēśah ⁵ ta tutuknya mabāng ri mata |
paḍa rodra sihung nika tulya curik || 3 ||

¹ Vervolg van Bijdragen D. 67, blz. 382.

² Zoo lees ik voor mwa van den gedrukten tekst.

³ Humarēk voor umarēk; onnoodig, dewijl de Wirāma van yan reeds aanduidt dat de lettergreep als lang wordt aangeduid.

⁴ Zoo leze men voor karangnya.

⁵ Conjectuur voor ampah.

D. i. «Toen rukten de (mannelijke) wilde zwijnen vooruit om zich te weêr te stellen met groepen van vier, vijf, vervaarlijk, groot, hoog (van stuk). Zij strekten hun snuiten vooruit, rood van oog, gruwelijk waren hun slag tanden gelijk aan dolken.»

Ikanang cwa n-amamuk iniratnya pĕjah |
hana rantas iganya ¹ gulunya pĕgat |
rinĕbut muwah anglwangi ² malwang arok |
papagutnya bangun laga rodra jĕmur || 4 ||

D. i. «De honden die woedend aanvielen werden door hen opengescheurd; van sommigen waren de ribben verbrijzeld, (van anderen) de keel afgebroken. Bij een herhaalde worsteling brachten zij elkaar verliezen toe in 't strijdgewoel ³: de samenbotsing leek een gruwelijke verwarde strijd.»

ZANG LIII.

De maat hiervan is bekend onder den naam van Wilāsinī. De beschrijving van de jacht wordt aldus voortgezet:

Tucapang aburu anūt hariṇa mañjangan silihuhuh |
sasiki winangswan ⁴ ginayur ing ⁵ gayor gĕyuh alon |
laku nika pan kĕnoru rudhira drawādrĕs angĕbĕk |
dudu ng asakit kĕne pada pināda mawyat aningā || 1 ||

D. i. «Laten wij spreken van degenen die elkander luid toeroepende de reeën en herten achterna joegen. Een voor een ontvingen zij den stoot der slag tanden (van die dieren); uitgeput liepen zij langzaam, daar zij getroffen waren in de dij, vol van 't hevig vloeiende bloed. Anderen, die bezeerd werden aan de voeten door getrapt te zijn geworden, rolden erg gedeerd neder.»

Apulih ikang balātri saha tumbak akrāl angusī |
atunah ikang kĕnas kimuta mañjangan lwang ika bāp |
apulih ikang wiṣāṇa ⁶ gawayādi satwa magalak |
bubar alayū bala nrĕpati kagyat alwang iniwud || 2 ||

D. i. «De manschappen kwamen te hulp met sterke speren

¹ Irat ontbreekt in KBWdb., maar is bekend uit het Jav.

² Nyang in den tekst foutief.

³ Arok is „handgemeen”, doch deze uitdrukking paste hier niet.

⁴ De lettergreep swan moet als tweelettergreepig dienst doen; misschien is de ware lezing °sĕhan.

⁵ De tekst heeft ang.

⁶ In den tekst verkeerdelijk withāna.

(den vijand) opzoekende. De reeën, en ook ¹ de herten, verspreidden zich; hun dooden lagen links en rechts. De strijd werd hervat door de neushoorns, Gawayā's en andere kwade beesten. De koninklijke troepen vlogen uitéén op de vlucht, onthutst, met verlies aan dooden bij den verwoeden aanval.»

Hana mangusir jurang sukēt aliṇḍungan tahēn agōng |
dudu ng umanek mareng pang arēbut ruhur kaburayut |
kasihan ikang musir kkayu rumangkarangka lumaluy |
kaparēpēkan wētisnya winiṣāṇa kagyat akidat || 3 ||

D. i. «Sommigen zochten hun toevlucht in ravijnen, struikgewas, of een schuilplaats bij groote boomen. Anderen klommen in de takken, trachtende den top te bereiken en te omklemmen. Och arme! zij die hun toevlucht zochten in de boomen vielen bij 't klauteren terug: hun onderbeen werd gepakt, door hoorns getroffen; onthutst spartelden zij.»

Kṣaṇa paramantry aneka saha wāhanāsrang apulih |
amatang anūla mangduk anuligy amaṇḍēm anujah |
karaṇa nikang wiṣāṇi ² malayū gr̥bēgnya gumēpuh |
tinut inusīnuyā lwang ika kīrṇa kīrṇa rinēbut || 4 ||

D. i.: Oogenblikkelijk snelden tal van mantri's met hun voertuigen te hulp: zij hanteerden lansen, spiesen; staken, wierpen schichten, gooiden, schopten, ten gevolge waarvan de gehoornde beesten vluchtten, zich in drommen wegspoedende; zij werden vervolgd, nagezet, achterjaagd ³, terwijl hun gevallen, overweldigd, overal verspreid lagen.»

Wiku haji Čaiwa Boddha hana milw anumbak aburu |
ginēluran tarakṣa malajōṅg tinūt mangudiding |
lali ring upakriya nggan ika tan sučila kunēng |
tumul angiwō kawāhyan alupān huwus kṛtawara || 5 ||

D. i.: «Onder de geestelijken des konings, Čiwaïetische en Buddhistische, waren eenigen die mede op de jacht met speren

¹ Kimuta beteekent „hoeveel te meer”, doch de dichter heeft het woord blijkbaar niet recht begrepen en er den zin aan gehecht van uta.

² De tekst heeft de bedorven lezing wiṣabhi.

³ U yā (of u ya) ontbreekt in KBWdb., doch vgl. Jav. *uyay* dat gegeven wordt in Jav. Wdb. onder *uy*. Uit den vorm der reduplicatie blijkt dat de stam *uy* is.

staken. Door de tijgers ¹ begromd, gingen zij op den loop, vervolgd door de dreigende (dieren). Zij verzuimden hun plicht van weldoen, door niet edelaardig (of deugdzaam) te zijn, mede te doen aan 't plegen van iets ongeestelijks en te vergeten dat zij weldaden hadden genoten.»

Men schijnt uit deze bestraffing van 't onbetamelijk gedrag van eenige geestelijke heeren te moeten opmaken, dat er waren die zich werkelijk aan zoo'n onheilig bedrijf schuldig maakten, een bedrijf zoo geheel in strijd met de uitdrukkelijke voorschriften aan alle wereldverzakkers. Trouwens niet enkel in 't oude Java kwam het dus voor, dat geestelijke heeren met sterk wereldsche neigingen hun gelofte weinig ernstig opvatten.

ZANG LIV.

Deze Zang, in Ćārdūlawikrīḍita, begint aldus:

Warṇṇan Ćrī naranātha sāmpun umanek ring syandanānindita |
 ʒobhātyanta ruhurnya pathya ² tikanang sapy āmatēk nirbhaya |
 mungsī madhya nikana wanādri manūt burwan sing angde takut |
 hetunyālaradan mēgat bala parāngdoh tang ʒawanyālayū || 1 ||

D. i.: «Er worde beschreven hoe Z. Maj. de Vorst reeds gestegen was op zijn onberispelijke, prachtige, zeer hooge karos; in goeden staat waren de ossen die onbevreesd (den wagen) trokken. Hij richtte zijn koers naar 't midden van 't dichte woud, het wild dat vrees inboezemde vervolgende, hetgeen ten gevolge had dat het vijandelijke leger scheidde, afdeinsde, zich verwijderde van zijne dooden en vluchtte.»

Kāryy ang sūkara kṣṇasāra ruru cihnādinya manggōng bhaya |
 tandang Ćrī-nṛpati n-mawāhana turanggānūt riy atry ālayū |
 mantri taṇḍa bhujangga kapwa sang umunggw ingng aʒwa milu aburu |
 bhraṣṭa ng satwa dinuk tinumbak inirās kinris pējah tanpagap || 2 ||

D. i.: «Er bleven over de zwijnen, zwart-bonte antilopen, de gevlekte antilopen, hazen enz. door vrees bevangen. Z. Maj. de Vorst zette zich in beweging om met wagens en paarden de rumoerig vluchtenden te vervolgen; de mantri's, officieren, geleerden, allen die te paard zaten, deden meê aan de jacht.

De dieren bezweken; gestoken, met pieken doorboord, doorgehouden, gekrist, sneefden zij zonder een kik.»

¹ Tarakṣa is eigenlijk „hyena“, of ook wel „wolf“, doch de dichter schijnt het voor „tijger“ te gebruiken.

² In den tekst pa ty a.

Arddhālā maratā lēmah tuwin alas rēngkōd ri sornyāpadang |
 hetunya ng hariṇātidurbala tinūt saglisnya de ning kuda |
 tuṣṭāmbēk nṛpati n-parāryyan anaḍah mantrī bhujanggomarēk |
 mājar solah irānpakolih irikang solih nirāngde guyu || 3 ||

D. i.: «De grond (van 't jachtveld) is zeer uitgestrekt en effen; al is het bosch dicht begroeid, daar onder is de grond niet ruig; van daar dat de reeën, geheel machteloos, door de paarden met alle snelheid vervolgd werden. De Vorst voelde zich tevreden in zijn gemoed terwijl hij zich verpoosde en zijn maal hield, in tegenwoordigheid der mantri's en geleerden. Hij toonde aan hoe hetgeen hij verkregen had het won van wat zij machtig geworden waren; hetgeen gelach verwekte.»

ZANG LV.

De maat van dezen Zang is een specie van Saṁskṛti, waarvan de bijzondere naam mij onbekend is.

Awicaritan gati nrēpati yan maburu jēñēk i rāmya ning giri wana |
 hanan umulih mareng kuwukuwū maluy amawa ri sang paranrēpawadhū |
 kadi lari ning macangkrama hanan kadi tumēkani rājya ning ripukula |
 wruh ira ri doṣa ning mṛga tatan-wyasana sira n-ahingsadharma ginēgō || 1 ||

D. i. «Het behoeft niet besproken te worden hoe de Vorst, terwijl hij op de jacht was, zich verlustigde in de liefelijkheid van berg en bosch; soms keerde hij terug naar de paveljoenen van 't kamp, waar hij de koningsvrouwen genoot, alsof hij een wandeling voor plezier voortzette; soms (ook) alsof hij 't koninkrijk der vijanden aanviel¹. Daar hij bekend was met het kwaad der wilde beesten, maakte hij zich geenszins schuldig aan een ondeugd; de plicht om geen levend wezen leed te doen werd (daardoor) niet verzuimd.»

Volgens de Indische wetboeken is het jachtvermaak een berispelijke hartstocht. Om den koning die zich aan die ondeugd heeft overgegeven, schoon te wasschen, gewaagt de dichter van de schade door verschillende soorten van wild aangericht. De lezers van Indische geschriften weten dat ook daarin menigmaal de jacht, ten minste van koningen, vergoelijkend wordt

¹ Als ik het wèl begrijp, geeft de dichter te kennen, dat de Koning nu eens zich vermaakte met vrouwen die hij reeds vroeger bekende, dan wèer met andere die hij voor 't eerst aan zijn neiging onderwierp; een verrichting te vergelijken met de inneming van een vijandelijke veste.

besproken, en zelfs aangeprezen als een mannelijke oefening; o. a. in Kālidāsa's Çakuntalā. — In de volgende verzen wordt de terugkeer naar zijne residentie verhaald.

Caritan ulah nirān madan umantuka mangēn i kalangwan ing swanāgara |
krama çubhakālā maṅkat ahawan Bañu-hangēt i Banir muwah Talijungan |
amēgil i Wēḍwawēḍwan irikang dina mahawan i Kuwarāha rī Cēlong |
mwang i Dada Mārgga rantang i pagēr talaga pahañangan tēkeka dinu-
nung || 2 ||

D. i. «Er word verteld dat hij zich gereed maakte om huiswaarts te keeren, denkende aan de behoorlijkheden van zijne hofstad. Vervolgens op een gunstig tijdstip maakte hij zich op, den weg nemende over Bañu-hangēt, Banir en voorts Talijungan ¹. Hij overnachtte te Wēḍwawēḍwan; den (volgenden) dag nam hij den weg over Kuwarāha, Cēlong en Dada, Mārga Rantang ², de omwalling van 't Zoetwatermeer: tot zoover ging de reis.»

Rahina muwah ri tāmbak i Rabut Wayuha(?) ri Balanak linakwan alaris |
anuju ri Pāṇḍakan ri Bhaṇarāgiṇa mēgil i ḍatēng nire Padamayan |
maluy angidul mangulwan umare Jajawar i suku sang hyang adri kumukus |
marēk i Bhaṭāra dharmma saha puspa paḍa paḍa hagarjita wwang umulat || 3 ||

D. i.: «Den volgenden dag werd de tocht voortgezet over den dam (of: vischvijver) van Rabut, Wayuha ³, Balanak; men bereikte Pāṇḍakan, Bhaṇarāgiṇa. Bij zijne aankomst te Padamayan betrok hij 't nachtkwartier. Wederom keerde hij zuidwaarts, westwaarts, gaande naar Jajawar aan den voet van den heiligen vuurspuwenden berg. Hij bracht zijn eerbiedige hulde aan den graftempel met bloemen, onder algemeen gejuich der toeschouwers.»

De graftempel waarvan hier sprake is, wordt beschreven in den volgenden Zang.

ZANG LVI.

De maat hiervan is een specie van Dhṛti, die in de mij bekende Indische leerboeken over prosodie niet opgegeven

¹ Ik ben niet zeker van de wordscheiding; mogelijk is het: ta L., doch de lezing is verdacht.

² Onzeker of dit plaatsnamen zijn; mārgga is „weg”. rantang wordt in KBWdb. vermeld, doch zonder verklaring; in 't Jav. is het „een mandje”.

³ De wordscheiding is niet overal zeker, evenmin als de juiste lezing der plaatsnamen in deze verzen.

wordt. In Oudjavaansche dichtwerken vindt men meermalen voorbeelden er van, o. a. in ons gedicht Zang X, en XXVII; en in Arjuna-wiwāha X.

Ndan tingkah nikanang sudharmma ring Usāna rakwa karəngö |
kirtti Çrī Kṛtanāgara prabhu yuyut ¹ nareçwara sira |
tėkwan rakwa sirāng adhiṣṭita çarīra tan hana waneh |
hetunyāngdwaya Çaiwa Boddha sang amūja ngūni satata || 1 ||

D. i.: «De gesteldheid nu van voorzegden graftempel te Usāna is vermaard: het is het monument van Z. Maj. Koning Kṛtanāgara, den overgrootvader van den Vorst, en de voor-noemde is het ook, wiens lichaam (of: gebeente) is bijgezet. ² Om reden hij twee godsdiensten beleed, was hij in der tijd als vereerder steeds Çiwaïet en Buddhist.»

Cihneng caṇḍi ri sor kaçaiwan apucak kaboddhan i ruhur |
mwang ri jro Çiwawimba çobhita haləp nirāparimita |
Akşobhya pratime ruhur mmakuṭa tan hanolya nikā ³ |
sangke siddhi nirān wināça tuhu çūnyatatwa parama || 2 ||

D. i.: «Ten blijke daarvan is de tempel beneden een Çiwaïetisch heiligdom en heeft het als top een Buddhistisch heiligdom vanboven. En binnen prijkt een beeld van Çiwa, dat onbeschrijflijk ⁴ prachtig is; boven is het beeld van Akşobhya met een kroon, dat zijne wedergade niet heeft. Ten gevolge van zijne toovermacht verdween deze, wiens wezen in waarheid het hoogste Niet is.»

Op die wonderdadige verdwijning van Akşobhya komt de dichter nader terug in den volgende Zang. Wat betreft het ware wezen van Akşobhya, vergelijkte men Kamahāyānikan, p. 65 (uitg. van Kats): «Ḍang hyang Akşobhya ākāçadhātu. Ilang taya swabhāwa, ya ākāça ngaranya», d. i. «De heilige Akşobhya is 't element aether (ledige ruimte). Wat van nature 't Niet-zijn is, dat heet aether (ledige ruimte).»

Blijkbaar heeft deze bepaling van 't wezen van Akşobhya den dichter voor den geest gestaan; 't verband tusschen de begrippen «verdwijnen» en «niet-zijn» ligt voor de hand.

De vraag die zich hier van zelf opdringt, is, of het be-

¹ Een bijvorm van yuyut.

² Tan hana waneh „is er niets anders” is een stoplap; men zou het kunnen vertalen met „om er niet meer van te zeggen; om kort te gaan”.

³ Zoo lees ik voor ntikā, dat metrisch onmogelijk is.

⁴ A parimita is eigenlijk: onbegrensd”.

schreven dubbel heiligdom hetzelfde is als waarvan sprake is in Zang 43, 5^d, waar wij lezen: «Ringke sthāna nirān dhinarmma Āiwa-Buddhārccā halēpnyottama», d. i. «Ter plaatse waar hij (nl. Kṛtanāgara) bijgezet is, zijn beelden van Āiwa en van een Buddha, die uiterst prachtig zijn.» Wel is waar blijkt uit de dubbelzinnigen term Buddha niet met gewisheid welke Buddha bedoeld is, maar beschouwt men de plaats in verband met de beschrijving van 't heiligdom in Zang 56, dan is er, dunkt mij, geen twijfel aan, of de bedoelde Buddha is de Dhyāni-buddha Akṣobhya.

ZANG LVII.

De maat van dezen Zang is in de Indische prosodie bekend onder den naam van Mahāmālikā.

Hana mata karēngō tēwēk sang hyang Akṣobhyawimba n-hilang |
 prakaçita Pada-pāduka Çrī Mahāgurw i rājādhika |
 sutapa çuci suçīla boddhabrata çrāwakānindita ¹ |
 anupama bahuçīṣya sāmpun maciryy an mahāpaṇḍita || 1 ||

D. i. «Naar luid der overlevering had op het tijdstip toen het Akṣobhyabeeld verdween, de opperkoning een doorluchtigen grooten leeraar, bekend onder den naam van Pada-pāduka. Hij was zeer ascetisch, rein, zedelijk, geloovig Buddhist, een onberispelijke Çrāwaka (monnik), had onvergelykelijk veel leerlingen, en had reeds getoond een groot geleerde te wezen.»

sira ta mahas atīrtha seccha mēgil ring sudharmme ² dalēm |
 praṇata marēk i sang hyang arccātibhaky ādarā³ ngastuti |
 ya ta ng amuhara çalya ni twas nirang sthāpakānangçaya |
 ri wēnanga nira n-abhaktya ri hyang Āiwārccātāñāngakṣamā || 2 ||

D. i. «Hij ging eens rond, naar hartelust heilige plaatsen bezoekende en overnachtte binnen den graftempel. Nederig gebogen naderde hij 't heilige beeld, dat hij met groote devotie vereerde en loofde. Dit veroorzaakte een pijnlijk gevoel in 't hart van den tempelopzichter, die in twijfel verkeerde hoe hij (de bezoeker) devotie kon bewijzen aan het heilige Āiwabeeld: hij deed met verlof een vraag.»

¹ Verbeterd uit çrawanāninditā.

² De tekst heeft tegen de maat sudharmma dalēm.

³ Foutief gedrukt *tyāngdharā°.

Muniwara mawarah sire tatwa sang hyang sudharmmeng dangū |
 mwang i hana nira sang hyang Akṣobhyawimbātisūksme ruhur |
 ryy ulih ira n-umaluy muwah manghinēp ring sudharmmomarēk |
 salahaça kawēngan sirānton ri mukṣa hyangng arccālilang || 3 ||

D. i. «De voortreffelijke geestelijke lichtte hem in omtrent den waren toestand van 't heiligdom in 't verleden, en dat het zeer fijne Akṣobhyabeeld zich boven bevond. Toen hij (eens) terugkwam en weder in den graftempel overnachtte en hulde betoonde, was hij teleurgesteld en verbaasd te ontwaren dat het heilige beeld verdwenen was.»

Pilih analaçarārkkā rakwa Çakābda ¹ hyang arccā n-hilang |
 ri hilang ira sināmbēr ing bajraghoṣa sucaṇḍi dalēm |
 pawarawarah irang mahāçrāwakāwās ndatan sangçaya |
 pisaningu waluya dharma tēkwan kadohan huwus || 4 ||

D. i. «Het was in 't Çakajaar 1253, zegt men, dat het beeld verdween. Nadat het verdwenen was, werd de schoone Tjaṇḍi binnen door een bliksemslag getroffen. De herhaalde mededeeling der monniken is duidelijk, laat geen twijfel over. Hoe zou het wederom als een heiligdom beschouwd worden terwijl het reeds verlaten was» ²

Aparimita halēp ni tingkah nika swargga tulyānurun |
 gupura ri yawa mekala mwang bale nyāsa kapwādhika |
 ri dalēm inupacāra — o — ³ nāgapuspānēḍēng |
 prasama wijah arumpukan çāra sang strī dalēm nāgarī || 5 ||

D. i. «Onbeschrijfelijk prachtig is het voorkomen er van, gelijk den hemel op aarde nedergedaald. De hoofdpoot buiten, de gordel en de bijgebouwen ⁴ zijn alle even superieur. Van binnen is het versierd met een overvloed ⁵ van Nāgapuṣpa's in vollen bloei. Alle hebben levendig tot zijversiering ⁶ figuren van vrouwen van den harem.»

¹ In den tekst °bde.

² De redeneering van den dichter begrijp ik niet.

³ Drie lettergrepen ontbreken, hoewel dit in den tekst door niets is aangeduid.

⁴ De juiste beteekenis van bale nyāsa is uit deze plaats niet op te maken; wellicht heeft men te denken aan kiosken of pēndapa's.

⁵ Ik veronderstel dat sēk voorafgegaan is door sār. Er ontbreken dan nog twee lettergrepen.

⁶ Rumpukan heeft hier een technische beteekenis, onbekend aan 't Wdb.

Hiermede is de beschrijving van den dubbelen graftempel en de geschiedenis van 't Akṣobhyabeeld ten einde; in de volgende strofe wordt de draad van 't verhaal van 's konings plezierreisje weder opgevat.

Pira karika lawas narendrān sukācangkramāpet langö |
ri wulu ḍaḍa taṭāka mendah pakisnyāngjrah i jro bañu |
pinaran ira n-amūrwwa sangke sudharmmāngkēn arkkāpanas¹ |
mwang umara ri Pakalwangan tūt jurang secca ning twas ginöng || 6 ||

D. i. «Eenigen tijd lang vermaakte zich toen de Vorst met wandelingen te maken en schoone plekken op te zoeken. Op borstharen van den vijver gelijken de varens in 't water verspreid. Hij begaf zich daarheen oostwaarts uit den graftempel toen de zon warm werd en ging naar Pekalongan langs het dal, botvierende aan al wat zijn hart begeerde.»

ZANG LVIII.

De maat, waarin ook Zang VI van Bhārata-yuddha gedicht is, is een van elders onbekende vorm van Kṛti.

Warṇṇan i sah nira ring Jajawar i Paḍameyan ikang dinunung |
mandē(gi) Cūnggrang apet kalangēn² umahas i wanadeḍa lēngöng |
dharmma kariṣyan i pārḍwa ning acala pawitra tikang pinaran |
rāmya nikānpangungang luralurah inikēt nira bhāṣa kidung || 1 ||

D. i. «Er worde beschreven dat hij, na uit Jajawar vertrokken te zijn, koers richtte naar Paḍameyan. Hij hield stil te Cūnggrang; schoone natuurtooneelen zoekende zwierf hij rond in de bekoorlijke boschstreek. Hij begaf zich naar een hermitage van Rṣi's aan de zijde van den heiligen berg, welks schoonheden hij in dicht bezong, terwijl hij op de dalen van boven nederzag.»

Sāmpun irānglēngēng eñjing atihang ikang ratha sāmpun adan |
mangkat angulwan i jöng ning acala mahawan sakamārgga dangū |
prāpty amēgil ri Japān nṛpati pinapag ing balasaṅgha ḍatang |
sing kari ri pura monēng i parēkan ikān paḍa haṣa marēk || 2 ||

D. i. «Nadat hij zich verlustigd had, besteeg hij 's morgens zijn karos die reeds klaar stond. Hij vertrok in westelijke richting aan den voet van den berg, den weg nemende over de vroeger bereisde plaatsen. Aangekomen te Djapan, waar hij rust nam,

¹ Verkeerdelijk heeft de tekst °panasan.

² De tekst heeft verkeerdelijk °langōn numahās.

werd de Vorst afgewacht door de daar reeds aangekomen legerschaar. Wie in de stad achtergebleven waren dachten jaloersch aan de gelegenheid om opwachting te maken van hen die allen verheugd hun opwachting maakten.»

Kāla ḍawuh tiga tang diwaṣa ri panaḍah nṛpati n-mapupul |
mukya nareṣwara rāma haji kalih umunggu atitah pinarēk |
sang nṛpatī Matahun ri Paguhan i hiring nṛpati n-tanadoh |
kapwa sadampati soway i panaḍah irekana tan wuwusēn || 3 ||

D. i. «Toen het drie uur geslagen had, was de tijd daar dat de Vorst maaltijd hield met bijbehorend gezelschap, in de eerste plaats de twee prinsenvaders ¹ van den Koning, naar rangorde hoog gezeten. De prinsen van Matahun en Paguhan ² zaten aan de zijde des konings op kleinen afstand, beide met hun gemalinnen. Hoe lang de maaltijd duurde, behoeft niet gezegd te worden.»

ZANG LIX.

De naam van de maat is in 't Oudjavaansch Rajanī ³; het is een specie van Atyaṣṭi.

Narapati mangkat eñjing ahawan ṣakaṭān ⁴ lumaris |
rakawi lumāryy animpang i Rabut Tugu lan Pangiring |
sumēpēr i Pahyangan katēmu tang kula wandhu apupul |
paḍa masēgēh mupakṣamakēn alpa nikān dunungēn || 1 ||

D. i. «De Koning brak den volgenden morgen op, in zijn wagen de reis voortzettende. De Dichter sloeg een zijweg in naar Rabut, Tugu en Pangiring; hij legde aan te Pahyangan, waar een ontmoeting plaats had met zijne vereenigde verwanten, die hem onthaalden en hun verontschuldiging ervoor aanboden dat hij zoo weinig waardig gehuisvest zou worden.»

Nṛpati halintang ing Banasara mwanṅ i Sangkan adoh |
ḍatēng i paminggir ing pura pilih ghaṭita rwa huwus |
sakahēnu sōk ⁵ lēbuh nika gajāṣwa paḍāty asusun |
kimuta marang kēbo gawaya paṇḍarat arddha pēnuh || 2 ||

¹ D. i. de vader en de oom, de eerste resideerende te Singasari, de tweede te Wēngkēr; zie Zang III en IV.

² Deze twee Koninklijke Hoogheden waren de zwagers van Hayam Wuruk; vgl. Zang V en VI.

³ Zie KBWdb. i. v.

⁴ Verbeterd uit awan sakathān.

⁵ In den tekst sōt.

D. i. «De Vorst, na Banasara en verder Sangkan gepasseerd te zijn, kwam aan den omtrek van de Hoofdstad toen het reeds twee uur geslagen had. Overal waar men langs kwam, was de hoofdweg stopvol door de ophooping van olifanten, paarden en voetknechten; daarbij kwamen nog de buffels en Gawaya's aan leidsels in zeer groote menigte.»

Kadi tinitah ◡ — ◡ ¹ lari sakrama yanpadulur |
 nṛpati Pajang saha priya sabhṛtya sirān rumuhun |
 nṛpati ri Lasēm ri wuntat ira mangkat amuwah tanadoh |
 ratha nira kapwa ṣobhita maweh suka ning lumihat || 3 ||

D. i. «Als geordend trok (de stoet) die in behoorlijke orde volgde. De prins van Pajang met zijne beminde vrouw en dienaren was vooraan; de prins van Lasēm ² volgde daarachter op geringen afstand. Hun rijtuigen, alle even prachtig, wekten het genoegen der toeschouwers.»

Narapati ri Dahā nṛpati ri Wengker umunggu i wugat |
 nṛpati ri Jiwane wuri sabhartta ³ sabhṛtya tumut |
 makapamēkas ratha nṛpati kīrṇa sapaṇṭa pēnuh |
 pirang iwu kapwa sāyudha tikang ⁴ bhaṭa mantry angiring || 4 ||

D. i. «De Vorstin van Dahā en (haar gemaal) de Vorst van Wengker ⁵ bevonden zich daarachter; de Vorstin van Jiwana met haar echtgenoot ⁶ en dienaren volgde daarachter. De wagen van den Vorst sloot de rij, met een dichte drom in alle richtingen: ettelijke duizenden, alle gewapend, telden de soldaten en bevelhebbers die hem vergezelden.»

Tucapa tikang wwang ing lēbuh atāmbak i tāmbing atip |
 atētēl ayō manganti ri halintanga sang nṛpati |
 ḍaraḍara tang wadhū mētu mareng lawang atry arēbut |
 hana kahuwan salāmpur i panas ⁷ nika yarpalayū || 5 ||

D. i. «Laten wij spreken van de menschen op den grooten weg die in drommen aan den kant als het ware een afsluitdam

¹ In den tekst ontbreken drie lettergrepen.

² Anders genaamd „Vorst van Matahun”, omdat hij gehuwd was met de Vorstin van Lasēm.

³ Zoo leze men voor bharttra.

⁴ Foutief kikang in den tekst.

⁵ Vgl. Zang IV.

⁶ De ouders des Konings.

⁷ In den tekst lpanas.

vormden. Dicht op één wachtten zij geduldig ¹ op 't voorbij komen van den Vorst. Haastig liepen de vrouwen uit naar de deur, rumoerig om een plaats vechtende; er waren er van wie 't kleedje ² los ging in haar drift bij 't loopen.»

Ikanang adoh grhanya marēbut kayukayu aruhur |
makaburayut ri pāng nika rārātuhā manwam atōb |
hana tirisan lirang ywa pinanek nika tanpanahā |
sahaja lali'n katon pijēr anona juga ng kinire || 6 ||

D. i. «Degenen wier huizen ver af waren, beijverden zich om plaats te vinden in hooge boomen, aan wier takken meisjes, oudere en jongere, in drubbels zich vastklemden. Sommige klommen onvervaard op kokosboomen en pisangstammen; als onverschillig dat zij in 't oog vielen ³, was het eenige wat zij voorhadden niets anders te doen dan kijken.»

Ri ḍatēng irang narendra kalaṇangka humung mabarung |
sahana nikang wwang ing lēbuh ⁴ umēṇḍēk arēs mararēm |
ri kahaliwat nirātri tikanang ⁵ mangiring ri wugat ⁶ |
gaja kuda garddabhōstra gulungan gumulung tanarēn || 7 ||

D. i. «Bij de aankomst des Konings weergalmden de bekkens en klaroenen in accompagnement; alle menschen op den hoofdweg bukten in stil ontzag. Toen hij voorbijkwam joelde de begeleidende achter aankomende stoet. Olifanten, paarden, ezels, kameelen liepen in een verwarden klomp door één zonder ophouden.»

ZANG LX.

De volgende regels zijn in de maat Tāmarasa of Abhinava-tāmarasa.

Ikang aḍarat bala peka marāmpak |
pipikupikul nika kīrṇṇa ri wuntat |
marica ⁷ kasumbha kapas kalapa wwah |
kalar asēm pinikul saḥa wijyan || 1 ||

¹ Ayō ma° voor ayēm ma°.

² Salāmpur is zeker een bijvorm van salampura, salampuri, een stof uit Serampur in Indië; het is dus een kleedingstuk.

³ D. i. „aan de onbescheiden blikken van onder blootgesteld”.

⁴ Lnguh in den tekst is een schrijffout.

⁵ Foutief gedrukt °tri kgikanang.

⁶ Conjectuur voor ringuntāt.

⁷ Zoo leze men voor mirica.

D. i. «Te voet marcheerden de infanteristen in gesloten gelederen; daarachter gingen verspreid de dragers van lichtere vrachten. Zij droegen peper, saffloers, katoen, kokosnoot, betelnoot, tamarinde en sesamum.»

I wuri tikang mamikul ¹ abwat |
 kapasahar epwan arimbit anuntun |
 kirikirik ing tēngah ing kiwa buñjit ² |
 pitik itik ing kisa mewəd arangkik || 2 ||

D. i. «Daarachter kwamen zij die zware vrachten droegen; ³ met moeite en belast leidden zij aan zeelen jonge honden rechts, biggen links; kippen en eenden in kabassen (vervoerde men), zwoegende, moeilijk voortgaande onder den last.» ⁴

Sasiki pikul pikulanya maghañṭā |
 kacu kacubung bung upih kamal anwam |
 tapi kukusan haru dang ḍulang uswan |
 lwir amurutuk ḥaranya ginuywan || 3 ||

D. i. «De verschillende vrachten hadden een voor een ghañṭā's ⁵, Terra japonica ⁶, doornappels, bamboespruit, en hulsels van de bladsteelen van de pinang, jonge tamarinde, wannen, koekoesans ⁷, halfgare rijst, kookpotten, houten bakken, wrijfhouten (om vuur te maken). Het was alsof de — er van uiteenspatten (of: sprankelden), waarover men lachte.»

Nṛpati parēng ḍatēng i pura warṇṇan |
 tēlas umulih ri ḍalēm ira sowang |
 atutur i solahulāh nira nguntēn ⁸ |
 asing anukāna para swa ginōng twas || 4 ||

D. i. «Er worde verhaald dat tegelijkertijd dat de Vorst in de hoofdstad aangekomen was, (de volgelingen) afzonderlijk naar hun huizingen terugkeerden. Zij deden verslag van wat zij al

¹ In den tekst mamitul.

² Conjectuur voor bēñjit.

³ Sahar ontbreekt in KBWdb.; de beteekenis opgegeven in 't Jav. Wdb. past niet.

⁴ Mijne vertaling van arangkik, dat in KBWdb. ontbreekt, berust op de veronderstelling dat het een bijvorm is van Jav. rēngkĕk, rēngkuk.

⁵ Ghañṭā is in de eerste plaats „klok, schel,” doch is ook de naam van meer dan één plant.

⁶ Vgl. Maleisch kacu; KBWdb. geeft als beteekenis op: betel.

⁷ Een van bamboe gevlochtene kegelvormige mand waar de rijst in gedaan wordt om in een dandang gekookt te worden.

⁸ Een bijvorm, schijnt het, voor ngūni.

zoo gedaan hadden; aan al wat genoeg kon geven aan de hunnen werd voldaan.»

ZANG LXI.

De maat hiervan is een soort Atijagatī, die mij uit Indische bronnen niet bekend is.

Lunghā ng kāla nrēpati tan alawas ring rājya |
prāpta ng Čāka dwi gaja rawi Bhadra ng māsa |
ngkā ta Črī-nātha mara ri Tirib mwang Sömpur |
burwan sarsök yyalas ika dinulunyākweh ¹ || 1 ||

D. i. «Na verloop van tijd bleef de Vorst niet lang in de residentie: in 't Čākajaar 1282, de maand Bhādrapada, ging Z. Maj. de Heerscher naar Tirib en Sömpur, waar hij van 't zeer overvloedige wild in de bosschen een groote menigte in 't gezicht kreeg.»

Ndan ring Čāka tri tanu rawi ring Wečāka |
Črī-nātha mūja mara ri Palah sabhṛtya |
jambat sing rāmya pinaran irān lālitya |
ring Lwang-wēntar mmangu ri Balitar mwang Jimbe || 2 ||

D. i. «En in Čāka 1283, in (de maand) Waičākha, ging Z. Maj. de Heerscher met zijn dienaren naar Palah om devotie ² te verrichten. Alle schoone plekken bezocht hij zich vermeiende; te Lwang-wēntar gaf hij zich over aan dichterlijk gemijmer, te Balitar en Jimbe.»

Jañjan sangke Balitar angidul tūt mārgha |
sēngkān poryang gatarasa tahēnyādoh wwe |
ndah prāpteng Loḍaya sira pirang rātry angher |
sakte rūm ning jaladhi jinajah tūt pinggir || 3 ||

D. i. «Opgebroken zijnde uit Balitar ging hij Zuidwaarts langs moeilijk toegankelijke plaatsen, waarvan de boomen saploos waren door den verre afstand van water. Te Loḍaya aangekomen vertoefde hij daar eenige etmalen. Daar hij zeer veel hield van de bekoring der zee, doorkruiste hij de streek langs het strand.»

¹ De tekst heeft tegen de maat dinulwan.

² Hieruit schijnt men te moeten opmaken dat er in Palah een heiligdom was, of nog waarschijnlijker te Simpang genoemd in vs. 4.

Sah sakeng Loḍaya sira manganti ri Siping |
 swecchānambyāmahajōnga ri sang hyang dharmma |
 sāk ning prāsāda ¹ tuwi hana dohnyāngulwan |
 nā hetunyān bangunēn angawetan mātra || 4 ||

D. i. «Hij vertrok uit Loḍaya en verbleef te Siping, begerig van de gelegenheid gebruik te maken om 't heiligdom te herstellen. De toren was ingestort en bevond zich op eenigen afstand westelijk. Dat was de reden waarom die iets naar 't oosten opgericht moest worden.»

ZANG LXII.

De maat is een soort Kṛti.

Mwang tekang parimāṇa tapwa pinatūt wyaktinya lāwan praçāsti |
 hetunyān tinēpan samāpta ² ḍinēpan pūrwwādi sāmpun tinugwan |
 ndan sang hyang kuṭi ring Gurung-gurung inambil bhūmya sang hyang
 sudharmma |
 gontong Wiṣṇu rineka ³ bajradharaṇekā panghēli Ćri-narendra || 1 ||

D. i. «En de afmetingen werden in overeenstemming gebracht met de opgaven in de stichtingsoorkonde. Daarom werd volgens de maat van 't model alles bij vademēn afgemeten en werden in 't Oosten enz. bakens geplaatst. Daarop werd het heilige klooster te Gurung-gurung genomen als grond voor den heiligen graftempel. Een —(?) van Wiṣṇu afgebeeld als Donderbeiteldrager gaf Z. Maj. de Vorst daarvoor in ruil.»

Ryy antuk Ćri-narapaty. amārgga ri Jukung Joyānabajrān pamūrwwa |
 prāptārāryyan i Bajra-lakṣmi n-amēgil ring Ćūrabhāṇe sudharmma |
 eñjing ryy angkat irān-parāryyan i Bēkēl sontēn ḍatēng ring swarājya |
 sakweh sang mangiring muwah tēlas umantuk ring swawēçmanya sowang || 2 ||

D. i. «Bij den terugkeer van Z. Maj. den Vorst nam hij den weg over Jukung en Joyāna-bajra in oostelijke richting. Hij verpoosde in Bajra-lakṣmi, terwijl hij te Ćūrabhāṇa in den graftempel overnachtte. Den volgenden morgen vertrokken, verpoosde hij te Bēkēl en kwam 's avonds aan in zijn hofstad. Allen die in zijn gevolg waren keerden ook ieder naar zijne woning terug.»

¹ Conjectuur voor 't onmogelijke prasangda.

² Voor samāpa in den gedrukten tekst.

³ Zoo lees ik in stede van rareka.

ZANG LXIII.

Deze Zang is in Sragdharā-maat.

Eñjing Ćrī-nātha warṇṇan mijil apupul aweh sewa ring bhṛtya mantri |
 āryyādinya ng marèk mwang para patih atatā ring witāna n-palinggih |
 ngkā sang mantry āpatih wīra Gajamāda marèk sapraṇamyādarōjar |
 an wwantēn rājakāryyolihulih ¹ nikanang dhāryya ² haywa pramāda || 1 ||

D. i. «Den volgenden morgen kwam Z. Maj. de Heerscher met gemalin naar buiten en verleende audientie aan zijne dienaren en Mantri's. De Arya ³ was de eerste die zijne opwachting maakte, en de Patihs die naar rangorde in de open staatsiehal gezeten waren. Toen maakte de Mantri Rijksbestierder, hield Gajamada zijne opwachting en sprak met nederige buiging: «de Koning heeft een taak te vervullen, die naar 't gevoelen van ernstigen menschen niet mag verzuimd worden.»

Ajñā Ćrī-nātha sang Ćrī-Tribhuwana-wijayottunggadewī |
 çraddhā Ćrī-rājapatnī wēkasana gawayēn Ćrī-narendreng kaḍatwan |
 siddhā ning kāryya ring Ćāka diwaça maçirah warṇṇa ring Bhadramāsa |
 sakweh Ćrī-nātha rakwāwwata taḍah iringēn de para wr̥ddha mantri || 2 ||

D. i. «De Vorstin, H. Maj. Tribhuwanawijayottunggadewī, beveelt, dat het doodenoffer ⁴ van de Koningin eindelijk door Z. Maj. den Vorst in de Kraton moet verricht worden. De plechtigheid moet plaats hebben in 't loopende jaar op een tijd beginnende den 4^{den} der maand Bhādra.»

Alle Koninklijke Hoogheden moesten (offer)spijs bijdragen benevens de oud-mantri's.

In deze strofe komt het een en ander voor wat voor de tijdgenooten duidelijk genoeg was, maar waarnaar wij in 't duister rondtasten. Vooreerst blijkt niet of de Koningin-Moeder als Regentes vóór de troonsbeklimming haar zoon haar wil te kennen had gegeven of daarna. Verder is de uitdrukking: «doodenoffer der Koningin» dubbelzinnig, doch er kan alleen bedoeld zijn een offerfeest van harentwege aan hare en haar

¹ In den tekst *ryyālihulih.

² Een onjuiste vorm voor dhairyya, die echter van den dichter zelven afkomstig kan wezen.

³ Het is niet duidelijk welke functies deze hooge waardigheidsbekleeder te vervullen heeft. Volgens KBWdb. v. āryya is de Raden Ārya de eerste staatsdienaar, wiens plaats aan den kop van den olifant is.

⁴ Er staat çraddhā, doch bedoeld is çrāddha.

zoons voorouders. Ook in de Pararaton ¹ vindt men gewag gemaakt van 't doodenoffer, dat blijkbaar als een belangrijke gebeurtenis beschouwd werd; de korte vermelding van 't feit luidt aldus: tumuli paçraddhan agungi Çakapat-ula-ro tunggal, «daarop had het groote Çrāddha-offer plaats in 1284 (1362 A. D.).»

Nāhan ling sang sumantrī tēka subhaya maweh tuṣṭa ri Çrī-narenda |
sontēn prāptomarēk tang para ḍapur aputih sajjanādinya ² wijña |
mwang mantry āsing wineh thāny asuruhan amakādy āryya Rāmādhira |
tan len göng ning byayānu sinaḍasaḍa(?) ginoṣṭi harēp Çrī-narendra || 3 ||

D. i. «Zoo sprak met (algemeene) instemming de voortreffelijke minister, wat den Vorst vreugde schonk. Des avonds kwamen de huislieden ³, de witte monniken ⁴, de deugdzame mannen ⁵ enz., de geleerden, en de mantri's die beleend zijn met apanagegronden, met Ārya Rāmādhira aan 't hoofd. ⁶

Het was de grootte der uitgaven (voor de feestgeschenken) die in tegenwoordigheid des Konings geraamd ⁷ en besproken werden.»

Byātitan meh tēkā ng Bhādrapada ri tilēm ning Çrāwaṇa ⁸ teki warṇṇan |
sakwehnya ng citrakārānikanikēl amangun sthāna singheng wanguntur |
dudw ang mālād wawan bhojana bukubukuran mwang tapēl saprakāra |
milw ang paṇḍe ḍaḍap kāñcana rajata paḍewēr mmatāmbēh swakāryya || 4 ||

D. i. «Daarna, onmiddellijk vóór ('t begin van) Bhādrapada op den laatsten dag der donkere maan van Çrāwaṇa, — het zij (hier) vermeld —, verdubbelden alle schilders hun ijver in 't opmaken van de «Leeuwenplaats» in de Manguntur (verhevon zitplaats van den Vorst op groote feesten). Anderen sneden spijsbakken, stempels en beelden in soorten; mede hadden makers

¹ Parar. 29 (vertaling 135).

² Verbeterd uit sujyanādhi.

³ Anders gezegd „vrijboeren”. Dit schijnt de beteekenis van ḍapur te wezen, Skr. kuṭumbin.

⁴ „De witten” zijn naar ik gis, een klasse van geestelijken, die overeenkomen met de Pāṇḍarins in Indië, z. v. a. dorpsgeestelijken.

⁵ Dezulken komen in Indische geschriften meermalen voor als een bijzondere klasse; zoo o. a. in Saddharma-puṇḍarīka. p. 4 (Eng. voet.)

⁶ Het is niet geheel zeker of wij hier een eigennaam voor ons hebben.

⁷ Ik veronderstel dat saḍa, hetwelk in 't Jav. Wdb. gelijk gesteld wordt met sada, genomen is in den zin van rada.

⁸ De gedrukte tekst heeft Çrāwaṇo.

van Daḍaps ¹, goud- en zilverwerkers het druk met het uitoefenen van hun bezigheden.»

ZANG LXIV.

De maat is Ćārdūlawikrīḍita.

Ndah prāpta ng ḥubhakāla sāmpun atitah tekang sabhānindita |
ngkāne madhya witāna ḥobhita rinēngga lwir prisadyyāruhur |
tunggal tang mabatur ḥilāsaka rinaktārjja wuwung hinyasan |
saḥry āpan paḍa munggu i sanmuka nikang singhāsanātyadbhuta || 1 ||

D. i. «Toen nu 't gunstige tijdstip was aangebroken, had het onberispelijke gezelschap zich bereids naar rangorde geschaard. In 't midden der open feesthal prijkte een hoog Prisaḍi-beeld. ² Ook had (de hal) een batoer van rotssteen; de stijlen waren roodgekleurd; de nokbalk was mooi versierd. Het was een schoon schouwspel, zooals allen daar zaten met het aangezicht naar den wonderschoonen troon gekeerd.»

Kulwan maṇḍapa sapralamba winangun sthāna narendrāpupul |
lor tekang taratag pinik midēr amūrwwātumpatumpa wugat |
strī ning mantri bhujangga wipra ng inahā talpanya sāmpun pēpēk |
ngkāne dakṣiṇa bhṛtyasanggha taratagnyāsangkya kīrṇṇāsusun || 2 ||

D. i. «Ten Westen was een Pēndopo met draperieën gemaakt als plāats voor den Koning met gemalin. Ten Noorden waren de versierde afdaken, die naar 't Oosten een kring vormden met verdiepingen van achteren. De zitplaatsen die gereserveerd waren voor de vrouwen der mantri's, paṇḍita's en brahmanen, waren reeds dicht bezet. In 't Zuiden was het afdak tot boven toe vol van een ontelbare dienaarschaar.»

Ndan tingkah ni gawe narendra wēkas ing Sarwajñapūjādhika ³ |
sakweh sang wiku Boddhatantra gata sāksing maṇḍalālekanā |
mukya sthāpaka sang purohita maṣadpāde sudharmmenadhi (?) |
labdhāwega suḥila sātawika tētēs ring ḥāstra tantratraya || 3 ||

D. i. «De wijze nu waarop het door den Vorst ingestelde feest gevierd werd, was het non plus ultra van vereering

¹ Daḍap is volgens Jav. Wdb.: „een in leder ingesneden tak met bla-
de(r)en daarop een wajangpop ten halve lijve, dien de dansers bij zekeren
dans als een schild in de hand houden”.

² In 't KBWdb. vindt men opgegeven prisadi, doch zonder vertaling.
Uit de aldaar aangehaalde woorden schijnt te volgen dat het een benaming
is van zekere te vereeren wezens.

³ Voor 'jādhitā.

van den Alwetende (Buddha). Al de monniken van de Buddhistische leer stonden als getuigen in den beschreven kring, met aan hun hoofd den sthāpaka als voorganger werkzaam ¹ in den graftempel ². Hij was bezielde van vrome aandoening, zedelijk, hoogst deugdzaam, volkomen doorgedrongen in de leer der Drie Tantra's.»

Het is duidelijk dat het Āraddha, zooals dat hier beschreven wordt, een Buddhistisch karakter draagt, hetgeen niet te verwonderen is, dewijl de plechtigheid gevierd werd op verlangen der Koningin-Moeder, die een ijverige aanhangster van 't Buddhisme was. ³

Sangke wrddha nirān sahasramāsa ring swotpatti manggöng tutur |
wwantēn hīna nireng swakāya kimuta ng satṣiṣya makweh marēk |
ngkā mpungku ing Paruh aprasiddha patangan lāmpah nireng maṇḍala |
mudrā mantra japānut udhara(?) minuṣṭy angde tēpēt ning hiḍēp || 4 ||

D. i. «Wegens zijn ouderdom, duizend maanden sedert zijne geboorte, had hij, steeds de heilige overleveringen bestudeerende, lichamelijke gebreken, maar zijne talrijke goede leerlingen stonden hem bij. Toen verrichtte Zijn HoogEerwaarde van Paruh den dienst als handlanger in den kring. Mudrā's (houding der vingers), spreuken, prevelgebeden — — werd ter hand genomen, hetgeen de gedachten fixeerd.»

¹ De beteekenis van śadpāda, wanspelling voor śaṭpāda is mij onbekend. Eigenlijk is het „als een bij”. Overdrachtelijk beteekent het „de inkomsten trekken”, maar ook „werkzaam zijn”.

² Inadhī is stellig niet geheel juist. Mogelijk inadhī, z. a. v. als hoofd-leeraar, als superieur.

³ Aangaande zulk een Buddhistisch Āraddha, eenigszins te vergelijken met het brengen van zielmissen, zoowel voor de voorouders als voor de levenden, vindt men bijzonderheden in WADDELL's Buddhism of Tibet, p. 98, waar o. a. te lezen is: On the 15th day of the seventh month, the priests of the ten quarters being gathered together ought to present an offering for the rescue of ancestors during seven generations past, as well as those of the present generation, every kind of choice food and drink, as well as sleeping materials and beds. These should be offered up by the assembled priesthood as though the ancestors themselves were present, by which they shall obtain deliverance from the pains, and be born at once in a condition of happiness in heaven”. „And, moreover, the World-honoured One taught his followers certain words to be repeated at the offering of the sacrifices by which the virtue thereof would be certainly secured.” Vgl. vooral DE GROOT, Jaarlijksche feesten en gebruiken van de Emoy-Chineezen, 320—353.

Tanggal ping rwa wēlas mangiñjēm irika swah sūtrapātheniwō |
 mwang homārccana len pariçrama samāpte prāpta ning swah muwah |
 sang hyang Puspa yinoga ring wēngi linakwan supratīṣṭa kriyā |
 pōh ning dhyāna samādhi siddhi kinēnākēn ¹ de mahāsthāpaka || 5 ||

D. i. «Op den 12^{den} der maand werd de kanonieke tekst opgelezen, welke (de zielen) oproept ten hemel, met offerande en handelingen die ten einde waren bij 't bereiken van den hemel. De heilige Puspa werd door Yoga (tooverkunst) opgeroepen; des avonds werd de ceremonie van de goede oprichting ⁴ verricht. De uitwerking van diep gepeins en godsdienstige aandacht en betoovering was door toedoen van den Groot-Sthāpaka verzekerd.»

In 't voorgaande is veel duisters, wat bij meer bekendheid met het Tantrisch ritueel wel duidelijker zal worden. Men vergelijkte vooral DE GROOT, o. c. p. 333, waar de voorstelling eenigszins afwijkt.

ZANG LXV.

Deze Zang is in een soort van Wikṛti gedicht.

Eñjing pūrṇṇamakāla kāla ni wijil nira pinarēk i madhya ning sabhā |
 ghūrṇṇa ng kāhala çangka len paḍaha gañjaraṇa i harēp asangkya mangdulur |
 ring singhāsana çobhitāruhur mānuṣa kahanan irān winūrṣita |
 sakweh sang para Sogatānwam atuhā tēlas apupul amūja sakrama || 1 ||

D. i. «De morgen van vollemaansdag was het tijdstip dat hij (de Vorst) naar buiten kwam ter zitting in de audientiezaal. De bekkens, klaroenen en pauken weerklonken voorop, talloos op elkaar volgende. Op den prachtigen, troon, hoog boven (andere) menschen gezeteld, ontving hij 't huldebetoon: alle Buddhistische geestelijken, ouden en jongen, gezamenlijk brachten behoorlijk hun vereering.»

Ngkā ta Çrī-nṛpati n-parēng marēk amuspa saha tanaya ⁵ dāra sādara ⁶ |
 milw ang mantry apatih Gajamada makādi nika paḍa masō ⁷ mahān marēk |
 mwang mantry ākuwu ring paminggir athawā para ratu sahaneng digantara |
 sāmpunyān paḍa bhakty amūrṣita palinggihan ika tinatah yathākrama || 2 ||

¹ In den tekst staat kinnākin.

² Er wordt niet gezegd wie oproepen worden, doch dat zullen toch wel de voorouders zijn, die in de hel geacht worden te zijn.

³ Wat voor een wezen Puspa is, heb ik niet kunnen opsporen. Hij komt later, Zang 67, 2 nog eens voor.

⁴ Vermoedelijk van 't beeld in den tempel.

⁵ In den tekst foutief tathanaya.

⁶ Zoo leze men voor sādā.

⁷ Verkeerdelijk in den tekst maso.

D. i. «Daarop boden de prinsen die gelijk ter audientie waren, eerbiedig hun hulde aan met hun kinderen en vrouwen. Mede (was er) de Rijksbestierder Gajamada aan 't hoofd van hen die voorwaarts traden, met voornemen hun opwachting te maken; alsook de goeverneurs van de stranddistrikten en al de prinsen van de verschillende windstreken. Nadat zij hun onderdanige hulde bewezen hadden, namen zij hun zitplaatsen ¹ in, volgens behoorlijke orde gerangschikt.»

Çrī-nātheng Paguhan sireki rumuhun humaturakēn anindyabhojana |
sang Çrī-Handiwahandiwa lwir i tapēl nira n-amawa dukūla len sērēh |
Çrī-nātheng Matahun tapēl nira sītawṛṣabha hana mamaṇḍa Nandinī |
yekāmētwakēn artha bhojana mijil saka ri tutuk apūrwwa tanpēgat || 3 ||

D. i. «Z. Hoogheid de Vorst van Paguhan was de eerste: hij bood aan onberispelijke eetwaren. Z. Hoogheid van Handiwahandiwa ² (gaf) een beeldwerk van zulk een voorkomen dat het fijne kleedingstof van Dukūla en betel droeg. Z. Hoogheid de Vorst van Matahun, diens beeldwerk was een witte stier of stelde Nandinī ³ voor, welke geld en eetwaren voortbracht, die onafgebroken uit haar verwonderlijk kunstig gemaakten snuit te voorschijn kwamen.»

Sang Çrī-nātha ri Wēngkēr apnēd awawan yaça pathani taḍah nirādhika |
sarwwendah racananya mūlya madulur dhanawitarāṇa wartta ring sabhā |
Çrī-nātheng Tumapēl tapēl nira tang⁴endah araras açaṛīra ⁵ kāmīnī |
kapwāteki matunggalan dina sirānpawijil i kawicitran ing manah || 4 ||

D. i. «Z. Hoogheid de Vorst van Wēngkēr gaf als feestgeschenk iets uitmuntends: een keurige bale met rustbank; alles fraai bewerkt en kostbaar; het ging vergezeld van een gepaste uitdeeling van geld. Het beeldwerk van Z. Hoogheid den Vorst van Tumapēl, dat verrukkelijk schoon was, stelde

¹ In wūrṣita ligt het begrip van „eeren,” hier wordt het gebezigd op soortgelijke wijze als in 't Skr. alaṅkaroti, sieren. Tot een geeerd persoon zegt men, wanneer men hem uitnoodigt plaats te nemen: āsanam alaṅkriyatām.

² Een van elders onbekend gebied. Handiwa is van onzekere beteekenis; zie KBWdb. i. v.

³ De koe van Wasiṣṭha, die kāmāduh was, alles wat men wenscht voortbracht. Welbekend is de Indische sage van den strijd tusschen Wasiṣṭha en Wiṇwāmitra om haar bezit.

⁴ Conjectuur voor kang.

⁵ Verbeterd uit agarīra.

minnende vrouwen voor. Dezen leken alle even neêrslachtig, waaruit de radeloosheid ¹ van hun geest bleek.»

Mukya Ārī-narapaty apūrwwa giri Mandara wawan ira bhojanādbhuta ² |
kālanyān pinutēr tapēl wiwudhadaityagaṇa midēr arēs twas ing mihat |
lēmborātyaya göngnya kābhinawa ³ polaman angēbēk aliwran angdudur |
kadyāgrah mawērō tēkap ni bañu ning tasik amēwēhi rāmya ning sabhā || 5 ||

D. i. «De kroon spande de Vorst met als onvergelykelijke bijdrage te geven een wonderschoone feestgave: de berg Mandara ⁴ (voorgesteld) terwijl deze (als karnstok) gedraaid werd door de beelden van goden en demonen in de rondte; de vrees sloeg de toeschouwers om 't hart. Ongemeen groote vervaarlijke Lēmbora-visschen, door elkander dwarrelende in het volle vischbassin, als waren zij ziek, bedwelmd door 't zeewater, verhoogde de schoonheid van de audientiezaal.»

Ndann angkēn dina salwir ing tapēl asing lēwih adhika niwedya don ika |
strī ning mantry upapatti wipra dinuman sakari nika duwēg matunggalan |
mwang sang kṣatriya wandhawa mukya sira rinawēhan sasambhawa |
len sangkeng warabhojanedērīdēr edran i sabala narendra ring sabhā || 6 ||

D. i. «En elken dag beijverde men zich allerlei beeldwerken die bijzonder uitmunten als offeranden aan te bieden. De vrouwen der geestelijke rechterlijke ambtenaren ⁵ en brahmanen kregen hun aandeel van wat overschoot, zoodat ieder genoeg had. Ook de voornaamste kṣatriya's, verwanten van den Vorst werden naar behooren bedeed; buitendien werden keurige spijsen rondgedeeld onder de troepen des Vorsten in de feestzaal.»

Bij de GROOT, op. c. p. 335 leest men: «Het zenith van de voedingsfeesten ligt in 't midden van de maand. Want de 15de is de eigenlijke officieele offerdag».

¹ Kawicitran houd ik voor ontstaan uit een verkeerd gelezen wicitta. Opmerkelijk is het dat ook in Skr. teksten wel eens waicitrya in plaats van waicittya voorkomt.

² Bhojana is eigenlijk „spijs” en ook „spijziging”, vooral een onthaal bij feesten. Hier, denk ik, is bedoeld „feestgave.”

³ Foutief in den tekst kāhinawa.

⁴ De heilige berg, die, gelijk men weet, volgens de Indische mythe bij 't karnen van den Oceaan, door de goden en demonen tot karnstok diende.

⁵ Of „geestelijke rechters, mantri's en brahmanen”.

ZANG LXVI.

De vertaling van dezen Zang stuit op allerlei bezwaren, die ik niet weet te overwinnen, zoodat ze in menig opzicht zeer onzeker is. Toch heb ik gemeend mij aan een vertolking te moeten wagen, al was het maar om de aandacht op de talrijke moeilijkheden te vestigen. Hetzelfde geldt van de twee volgende Zangen. De maat is een specie van Abhikṛti. De 1ste strofe luidt aldus:

Eñjing rakwa kaping nēm ing dina Bhaṭāra narapati sabhojanākrama marēk |
 mwang sang kṣatriya sang paḍādhika pēnuh yaça bukubukuran rinēm-
 bat asusun |
 dharmmādhyaḱṣa kalih sireki n-awawan banawa paḍa winarṇṇa bhāwa |
 kakidung |
 göngnya lwir tuhu palwa gong bubar agēñturan angiring aweh rēsēp ning
 umulat || 1 ||

D. i. «Des morgens van den 6^{den}, een Zondag ² maakten de vorsten behoorlijk hun opwachting met hun feestgeschenken, en ook de voornaamste Kṣatriya's. Vol was het van de tempelvormige stellages (?), die in hoopen aangevoerd werden. De twee hoofdrechtters gaven als bijdrage booten, alle — — — ³, die zoo groot waren als wezenlijke booten. Gongs, weêrgalmende van alle kanten, vergezelden ze, wat den toeschouwers genoeg gaf.»

Het is mij niet duidelijk hoe hier van «den 6^{den}» sprake kan wezen, nadat in den vorigen Zang reeds de audientie van den Koning op vollemaansdag beschreven is, tenzij bedoeld is «op den zesden dag daarna». Met «de vorsten» zullen wel bedoeld zijn die welke in den vorigen Zang- vermeld zijn.

Rātryan sang mapatih Gajamada rikang dina muwah ahatur niwedya
 n-umarëk |
 sry anggëng çoka tapël nirārjja ri hëb ing bhujagakusuma rājasāsrang awilët |
 mantry āryyāsuruhan pradeça milu len para ðapur ahatur niwedya n-angiring |
 akweh lwir ni wawanya bhojana hanan plawa giri yaça matsya tampa-
 pëgatan || 2 ||

¹ De tekst heeft *b h a w a* tegen de maat.

² Deze vertaling van dina Bhāṭāra is geheel onzeker, en steunt eigenlijk alleen op de beteekenis van Skr. Bhāṭṭārakawāra, als opgegeven in Pet. Wdb.

³ Wat met winarñña bhāwa kacidung bedoeld is, kan ik niet raden. Winarñña bet. o. a. „beschreven” en ook „gekleurd”. Bhāwa is „toestand, aard, gemoedstemming, gezindheid, genegenheid”. Kacidung is „bezongen”.

D. i. «Tegen den avond van dien dag bood de Patih Gajamada wederom, toen hij zijne opwachting maakte, een feestgeschenk aan: rouw bedrijvende vrouwen, wier beelden schoon waren, onder bedekking van dicht dooreengeslingerde Nāgapuṣpa-en Rājasabloemen. De Mantri's Ārya's, heeren van dorpen, en huislieden, kwamen mede hun feestgeschenken aanbieden; hun bijdragen waren van allerlei aard: spijsen of booten, bergen (!) gebouwen (!), visch, zonder ophouden».

Wat «bergen» en «gebouwen» hier te maken hebben, is niet duidelijk!

Atyadbhuta halēp ni kāryya naranātha wēkas i wēkas ing mahottama
dahat |
āpan ring dina sapta tanpēgat tikang dhana wasana sabhojanāparimita |
lumre saṅg caturāçrama pramuka sang dwija milu paramantry asangkya
kasukan |
kahyunhyun juru samy amalwang atēpat kapilarih ika lwir ambuh ¹
umilī || 3 ||

D. i. «Buitengemeen schoon was wat de Koning deed, het allerpuikste van 't allervoortreffelijkste: want op den zevenden dag werd onafgebroken geld, kleeding, met onbegrend veel spijsen uitgedeeld aan de menschen der vier levensstadiën te beginnen met de brahmanen ²; mede werden ongeteld veel staatsbeambten begiftigd, hoofden onthaald, die te weinig de juiste maat hielden: er werd druk geschonken, het vloeide als water.»

Sarsök tekang aninghaninghali sakeng daçadik atētēl atri tanpaligaran |
tingkah ning pasabbhān lawan sang ahatur ttaḍah atiki tinonya n-asrang
arēbut |
çrī-rājā rikanang witāna māngigēl bini bini juga tang maninghali marēk |
kapwālinggih atinḍih agēlar angēbēk hana lali ring ulah kawōngan umulat || 4 ||

D. i. «In groote menigte waren er toeschouwers uit alle windstreken, in dichte groepen, onafgebroken juichende; elkaar om een plaats verdringende zagen zij hoe het voorplein zich voordeed en naar (de voorname personen) die op dat pas spijsen

¹ Conjectuur voor ambu umilī.

² Het is zeer zonderling, te spreken van de lieden der vier āçramas met de brahmanen aan 't hoofd, vermits de brahmanen een kaste vormen, niet een levensstadium. Het heeft er veel van, of de dichter, hoe ongelooflijk ook, āçrama verwacht met kaste.

(of: giften) aanboden. In de feesttent danste Z. Maj. de Koning, waarbij slechts de verschillende dames als toeschouwers tegenwoordig waren. Zij zaten alle opeengeschaard, de ruimte vullende; er waren er wier gebaren aardig waren, terwijl zij met verbazing toekeken.»

Sāsing kāryya maweha tuṣṭa rikanang para jana winangun nareṇwari
 nang widu āmacangah(?) rakētrakēt aganti sahana para gītaka ¹ pratidina |
 anyat bhāṭa mapatrayuddha sahaja ng magēlagēlapan anggyat angdan
 mukya ng dāna ri salwir ing manasi tanpēgat amuhara harṣa ning sa
 huwus |
 pacēh |
 bhuwana || 5 ||

D. i. «Al wat gedaan kon worden om het publiek vreugde te verschaffen, was door den Vorst in 't werk gesteld: zoo vertoon-
 den ² tooneelspelers maskerspelen, in afwisseling met allerlei zangers, elken dag; buitendien hielden krijgers ³ een gevecht (met knotsen); natuurlijk joegen zij, donderende slagen uitde-
 delende, schrik aan, hetgeen een luid gelach veroorzaakte. Bovenal waren het de aalmoezen aan allerhande bedelaars zonder ophouden, die de vreugde der wereld wekten.»

ZANG LXVII.

De maat hiervan is een soort Kṛti.

Yāwat mangka lēkas narendra magawe ṣraddhāngiwō sang paratra |
 tāwat tan pakawandhya n-angdanī ⁴ suke ṣrī-rājapatnī n-kināryya |
 astw angdadyakēna ryy anugraha nire swasthā ny adēg ṣrī-narendra |
 sang ṣrī-rāja sanāgarāstu jaya ṣatrwāhīngana ng candra sūrya || 1 ||

D. i. «Zoo lang de Vorst dus te werk ging met het Ṣraddha te verrichten en de overledenen met onthaal te eeren, zoo lang strekte wat er gedaan werd zonder falen tot vreugde der Koningin ⁵. Moge het Hare gunst ten gevolge hebben, opdat de regeering van Z. Maj. den Vorst voorspoedig zij! Moge Z. Maj. de Koning met den staat zegevieren over vijanden zoo lang zon en maan duren!»

¹ Conjectuur voor gītada.

² Met āmacangah weet ik niets aan te vangen; de vertaling is niet meer dan een gissing.

³ Bhāṭa voor bhāṭa wordt verkeerdelijk geglosseerd met punggawa.

⁴ In den tekst staat waṇdhya kangdaning.

⁵ Namelijk de Koningin Moeder.

Eñjing kāla datang mamūja para boddhāngūrakēn sang pinūjā |
 Prajñāpāramitā ¹ tēmah nira n-umantuk ² ring Mahābuddhaloka |
 sang hyang Pusaṇarāra ṇighra linarut sāmpan mulih sopakāra |
 sakweh cāru gañjaran tuwi dinum lumrerikang bhr̥tyasanggha || 2 ||

D. i. «In den morgenstond kwamen de Buddhistische geestelijken vereering betuigen — — ³. De incarnatie van Prajñāpāramitā was het, die tot de Groote Buddhawereld terugkeerde. De goddelijke Pusaṇarāra (Bloemlichaam), weldra weggezonden, was bereids met eerbetoen teruggekeerd. Alle offerspijzen werden ook uitgedeeld aan de schare van dienaren.»

Prajñāpāramitā, de Volkomen Wijsheid, is de verpersoonlijke Māyā, d. i. de Natuur of Wereld, beschouwd als een onwezenlijke schijn. Zij, of liever haar incarnatie, komt hier uit de lucht gevallen; immers, met geen enkel woord is in 't voorgaande daarvan gerept. Wie is die incarnatie? Zou soms bedoeld wezen een der gemalinnen van Raden Wijaya, Prajñāpāramitā geheeten, zoo als wij weten uit Zang XLVI, 1? Deze was dus een moeder, hetzij eigen moeder of niet, van 's Konings moeder. Ook te harer eer was het Doodenmaal aangericht, zoodat zij gedacht werd daarbij tegenwoordig te zijn. Na afloop van 't feest, keerde zij naar den Buddhahemel terug. Wat den heiligen Pusaṇarāra betreft, deze is blijkbaar dezelfde als de heilige Puspa, die, zooals wij uit Zang LXIV, 5 weten, door toovermacht opgeroepen was. Na afloop van de feestelijkheden was zijne tegenwoordigheid niet meer noodig, en werd hij met het noodige ceremonieel teruggezonden naar zijn gewoon verblijf. Jammer dat wij omtrent deze interessante persoonlijkheid uit andere bronnen niets hebben kunnen te weten komen.

Lilā cūddha manah narendra huwus ning kāryya norang wikalpa |
 anghing dharmma nireki pinrih ing Kamal-panḍak ri dadyanya pūrṇa |
 tēkwan sāmpan i ⁴ bhūmi cūddha rikanang ṇākāgnisaptārka ngūntēn |
 sang cṛi-Jñānawidhi n-lumakwani tēhēr mabrahmayajña n-pamūjā || 3 ||

¹ De corrupte lezing van den tekst is prajñaparimitā.

² Verbeterd uit umantut.

³ Angūrakēn sang pinūjā begrijp ik niet. Vooreerst, wie is of zijn sang pinūjā? De onzichtbare, maar aanwezig gedachte geesten der voorouders? In hūr ligt het begrip „eerder, liever”, doch dit is niet voldoende om anghūrakēn te verklaren.

⁴ De tekst heeft sāmpan a.

D. i. «De Vorst was vergenoegd en voldaan in zijn gemoed dat het feest zonder wederwaardigheden afgeloopen was. Alleen vatte hij het plan op om 't heiligdom te Kamal-panḍak te voltooien, en nadat het land tot rust gekomen was (of gezuiverd), in 't Çakajaar 1273 verleden ¹, verrichtte Jñānawidhi dienst met een Brahmaoffer vereering bewijzende.»

In Kamal-panḍak, eigenlijk «Dwerg-tamarinde» kan ik niet anders zien dan een plaatsnaam; over de geschiedenis van Kamal wordt in den volgenden Zang uitgeweid. Op welke gebeurtenis in 1273 (1351 A. D.) bedoeld wordt, is duister. Alleen weten we dat in dat jaar de Koningin-Regentes aan de regeering kwam, nadat haar halve broeder, Koning Jayanagara vermoord was.

ZANG LXVIII.

In Çārdūlawikrīḍita.

Nāhan tatwa nikang Kamal widita ² de ning sampradāya sthiti |

— — — — —
mwang Çrī-Pañjalunātha ring Daha tēwēk ing Yāwabhūmy āpalih |
Çrī-Airlangghya sirāngdani ryy asih irānpānak ri sang rwa prabhu || 1 ||

D. i. «Zooals volgt ³ is de geschiedenis van Kamal, bekend door een vaste overlevering.

(De tweede regel is te loor gegaan). Blijkens het volgende, moet daarin o. a. de naam van een kening vermeld zijn geweest, vermoedelijk van Tumapël of Jānggala. De derde regel heeft: «en de heerscher van Pañjalu te Daha, in den tijd toen 't land Java in tweeën gesplitst was. Z. Maj. Airlangga maakte uit liefde voor zijne kinderen dat er twee koning waren.»

In der tijd heeft Brandes reeds aangetoond dat in verschillende bronnen gezinspeeld wordt op «een op Java naar het schijnt verloren gegane, althans zeer verslechterde traditie van het verdeeld raken van Java (Oostelijk-Java, volgens de verdeeling naar de opschriften) na de regeering van Erlangga, die op Bali in verschillende geschriften wordt teruggevonden ⁴.» Brandes

¹ Ngūntēn, dat ook in Zang 60, 4 voorkomt, ontbreekt in de Woordenboeken. Ik houd het voor een onregelmatig Krama van ngūni.

² Verbeterd uit widhita.

³ Dit is bedoeld, niettegenstaande nāhan terugwijst op iets voorafgaands. Ditzelde gebruik of misbruik van nāhan voor nihan maakt de dichter ook in Zang IX, 1.

⁴ Zie Notulen Bat. Gen. XXXVI (1898) p. 78—81, en p. 131.

heeft niet verzuimd de aandacht te vestigen op het feit dat ook in de toen nog onuitgegeven inscriptie van 't Mahākṣobhya-beeld van Simpang sprake is van een splitsing van Java in tweeën, wat duidelijk genoeg is uitgedrukt, maar met een on-verstaanbaar toevoegsel ¹. Bij mijne behandeling van bedoelde inscriptie wist ik geen weg met Kumbabajrodakena. Aangezien udaka, water, een vertaling van er, ouder air is, zou men kunnen denken dat in dat zonderlinge woord een naam van Erlangga schuilt, doch dit past niet bij hetgeen verder te lezen staat, en eigenlijk ook niet met wat de inscriptie heeft, waar de scheiding aan zekeren grooten meester der Yogins, met name Bharād wordt toegeschreven. Hiermede is nu te vergelijken wat ons gedicht verder vertelt.

Wwantēn Boddha Mahāyanabrata pēgat ring tantra yogiçwara |
sang munggw ing tēngah i çmaçāna ri Lēmah Citrenusir ning jagat |
sang prāpteng Bali toyamārgga manapak wwai ning tasik nirbhaya |
kyāti hyang Mpu Bharāḍa wodha riy ² atitādītrikālāpagēh || 2 ||

D. i. «Er was een Buddhist van de Mahāyāna belijdenis, uitgeleerd in het Tantra (tooverleer), een meester der Yogins, die verblijf hield midden in het kerkhof te Lēmah Citra ³, door de menschen als toevlucht opgezocht, die op Bali aankwam over den waterweg, terwijl hij onvervaard het water der zee betrad; genaamd de heilige Mpu Bharāḍa ⁴, begaafd met de kennis der drie tijden: 't verleden, enz.»

Deze kenschetsing van den wonderman komt treffend overeen met hetgeen in de inscriptie van Simpang gezegd wordt aangaande Bharād ⁵, o. a. dat hij was een mahāyogiçwara, een meester in de tooverkunst (siddhācārya), een voorname monnik, en iemand die volmaakt hooger kennis (jñānasiddhi) bereikt had.

In ons gedicht lezen wij nu verder:

¹ Tijdsch. Bat. Gen. LII, 103 vgg.

² De tekst heeft ri ha°.

³ Anders genaamd Lēmah Surat of Tulis; zie KBWdb o. citra, en lēmah. Het oord ligt op Bali, schijnt het.

⁴ Mogelijk ook Bharād, want de zin verandert niet, wanneer men de woorden aldus scheidt: Bharād awodha.

⁵ In mijne vertaling der inscriptie heb ik ten onrechte Bharād gehouden voor een nominatief van Bharāj, omdat ik, verleid door de bh, het voor zuiver Skr. hield.

Rahyang teki pinintakāsihan amarwāṅg bhūmi tan langghana |
 hīṅgānyeki tēlas cinihna nira toyeng kuṇḍi sangkeng langit |
 kulwan pūrwwa dudug ring arṇṇawa maparwa ng lor kidul tan madoh |
 kadyādoh mahēlēt samudra tēwēk ing bhūmi Jāwārwa prabhu || 3 ||

D. i. «Tot dezen groote heilige nu werd het verzoek gericht om 't land in tweeën te deelen; hij gaf daaraan gehoor; de grens er van is door hem aangeduid geworden als «Water in de kruik uit den hemel». In West-oostelijke richting tot aan zee in tweeën, en in Noord-zuidelijke richting, niet ver, zoover als het door de zee gescheiden is, ten tijde toen 't land Javā twee koningen had.»

Het eenige wat mij in deze beschrijving duidelijk is, is dat Bharāḍa op verzoek Java in tweeën deelde. Op wiens verzoek? Hoe is dit te rijmen met het boven van Erlangga vermeldte? Hoe het zij, het is niet meer twijfelachtig, of ook volgens de inscriptie van Simpang is Bharād (sic) de wonderkrachtige verdeeler. Wat voor verborgen zin opgesloten ligt in den term «Water in de kruik uit den hemel», begrijp ik niet recht. Wel schijnt er eenig verband te ontdekken tusschen die woorden en kumbhabajrodaka in de bovenvermelde inscriptie, want kumbha komt op hetzelfde neer als kuṇḍi, en udaka is een synoniem van water. Als louter een gissing, geef ik de verklaring dat die geheimzinnige uitdrukking doelt op de zee, die als middel ter scheiding diende. Maar de twee rijken waren toch niet door de zee gescheiden, hoewel de dichter zulks schijnt te bedoelen. De voorstelling die hij van de bewuste splitsing geeft, is zóó verward, dat ik mij van elke poging tot verklaring zal onthouden. Zien wij wat de legende verder zegt.

Ngke ring tiktiki ¹ wrkṣa rakwa sutapārāryyan sangkeng ambara |
 nang deçeng Palungān tikang pasalahan kuṇḍi ² praçāsteng jagat |
 kāṇḍēg deni ruhur nikang kamal i puñcaknyāṅawit cīwara |
 nā hetunya çināpa dady alita tēkwan munggw iring pāntara || 4 ||

D. i. «Bij een tamarindeboom, zegt men, hield de voortreffelijke asceet, uit den hemel gedaald, rust, namelijk 't dorp Palungan was de plaats waar (zijn) wereldberoemde drinkwaterpot werd nedergelegd. Hij werd gestuit door de hoogte van een

¹ Zonder twijfel foutief voor tintiḍī, tamarinde, maar de fout kan door den dichter zelven begaan zijn.

² Verbeterd uit kubdhi.

tamarindeboom (kamal), waar aan den top zijn monnikskleed bleef haken. Dat was de reden waarom die vervloekt werd om klein te worden door hem, toen hij zich tusschen hemel en aarde bevond.»

Hier hebben wij dus de verklaring van den plaatsnaam Kamal-panḍak.

Tugw āṅgōh nika tambay ing jana paḍārēs mintareng swāsana |
hetunyān winangun sudharma waluya ng bhūmī Jawātunggala |
sthityā rāja sabhūmi kawruhana ning rāt dlāha tan linggara |
cihnā ḡri-nṛpati n-jayeng sakalabhūmi n-cakrawarttīrabhu || 5 ||

D. i. «(Die boom) was een vaste grenspaal voor de menschen in den beginne, die vreesden hun zetels te verlaten. Daarom werd een heiligdom gebouwd, opdat het land Java wederom één zou worden; dat de koning, mitsgaders het land, vast zou staan en de onderdanen zich in 't vervolg niet ongerust (of radeloos) zouden voelen ¹; dat het een teeken zou wezen dat Z. Maj. de Vorst de geheele aarde zou overwinnen als wereldheerscher.»

Het personage wiens legende in 't bovenstaande verhaald wordt, heet in andere geschriften Bradah. In KBWdb. vinden wij van Mpu Bradah aangeteekend dat hij de dichter van 't Bhomakāwya is (jaar 1019), en verder dat hij «een der personen (is) in de Tjalon Arang, tegen wien hij door Erlanggja uitgezonden werd en die hij doodde.» Ter aanvulling strekke wat in KBWdb. I, 635 wordt medegedeeld, namelijk dat Tjalon Arang de naam is van een heks, die onder Erlangga zou geleefd hebben, van wier strijd met Mpu Bradah vele bewerkingen bestaan. De vraag rijst of wij in dit vertelsel niet een legendarische onwerking te zien hebben van een feit, vermeld in 't Skr. lofdicht op Erlangga ², waar gezegd wordt dat er een vrouw van geweldige kracht was, aan een reuzin, rāksasī, gelijk. Onvervaard trok Erlangga naar haar schier ontoegankelijk gebied en bracht haar ten onder. Die gebeurtenis wordt gesteld in 't jaar 954 (1032 A. D.).

Van Bharada wordt ook gewag gemaakt in Zang XVI, 3 van ons gedicht, waarvan in der tijd een vertaling geleverd is.

¹ In KBWdb. staat als paraphrase van linggar: ḡobha, een vergissing voor obah.

² Zie Bijdr. (1885), blz. 13.

Naast hem wordt genoemd de voorname monnik Kuturan, die volgens Balineesche overlevering een broeder van Bharaḍa was en afkomstig van Madjapahit¹. Nademaal Madjapahit in de eeuw van Erlangga nog niet bestond, is deze bijzonderheid in de Balineesche overlevering onjuist, of wel er heeft een verwarring van personen en tijden plaats. In de zooeven aangehaalde plaats van ons gedicht is geen tijdsbepaling te ontdekken.

ZANG LXIX.

De versmaat is een soort van Kṛti, evenals van Zang LXVII. Zij is volkomen gelijk aan Ćārdūlawikrīḍita, behalve dat zij aan 't einde één lettergreep meer telt.

Prajñāpāramitāpurī ywa pañēlah ning rāt ri sang hyang sudharmma |
Prajñāpāramitākriyenulahakēn ċrī-Jñānawidhy apratiṣṭha |
sotan pañḍita wṛddha tantragata labdhaweḥa sarwāgamañña |
sākṣāt hyang Mpu Bharāḍa māwaki sirāngde trpti ni²twas narendra || 1 ||

D. i. «De naam nu, bij 't algemeen, voor 't verheven heiligdom is Prajñāpāramitāpurī. De ceremoniën bij de inwijding van ('t beeld van) Prajñāpāramitā werden verricht door Ćrī-Jñānawidhi, omdat hij een oude geleerde was, doorkneet in de Tantraleer, die 't ordegewaad had aangetrokken en alle Āgama's (boeken der heilige overlevering) kende; het was alsof de heilige Bharāḍa zich in hem belichaamd had, hetgeen 't hart des Vorsten verheugde.»

Mwang tekīri Bhayālangō nggwan ira sang ċrī-rājapatnīn-dhinarmma |
rahyang Jñānawidhinutus muwah amūjā bhūmi ċuddhāpratiṣṭa |
hetunyān mangaran Wiṣeṣapura kārambhānya pinrih ginōng twas |
mantry āgōng winēkas wruherika dēmung Bhojānwam utsāha wijña || 2 ||

D. i. «En op dat pas was Bhayālangō de plaats waar H. Hoogheid de gemalin des konings was bijgezet. De groote heilige Jñānawidhi werd afgevaardigd om wederom den gewijden grond godsdienstig te consacreeren. Daarom kreeg het den naam van Wiṣeṣapura, tot welks oprichting besloten werd, waarmee aan een hartewensch voldaan werd. De hoofdmantri werd belast hierop toe te zien (namelijk) Dēmang Bhoja, die jong, wakker en kundig was.»

¹ KBWdb. o. Kutur.

² Verbeterd uit ki.

Deze strofe geeft aanleiding tot enkele opmerkingen en niet minder vragen. Bhayālangö is een synoniem van Bhayālali, dat toch een andere plaats moet geweest zijn dan het hedendaagsche Bojolali in Midden Java. De vraag is welke vorstin daar bijgezet was, een vraag die niet licht met zekerheid is te beantwoorden. Voor zoover ik zien kan, is er hier sprake van een anderen graftempel dan de Pāramitāpurī, en wel een die den naam kreeg van Wiṣeṣapura, nadat het heiligdom, tot welks oprichting besloten was, door Jñānawidhi op nieuw was ingewijd. Dit Wiṣeṣapura, of, zooals de naam luidt in de volgende strofe: Weṣapurī, is zonder twijfel hetzelfde als waarvan gesproken wordt in Pararaton 31 (vertaling 152). Aldaar wordt medege-deeld dat Bhra Hyang Wiṣeṣa werd bijgezet (1350 Çaka = 1428 A. D.) te Lalangon in 't heiligdom Parama-Wiṣeṣa. Lalangon is duidelijk slechts een kortere bijvorm van Bhayālangö: Uit dit bericht blijkt dat in een heiligdom meer dan één vorstelijk persoon bijgezet werd, doch het geeft geen antwoord op de vraag wie onder de boven aangeduide gemalin des konings verstaan moet worden. Op grond van de volgende strofe ben ik geneigd te gelooven dat het Prajñāpāramitā is. Het kwam toch meermalen voor, dat één en dezelfde persoon op meer dan één plaats bijgezet was.

3. Lumrā sthānānpinūjā winangun caityādhi ring sarwadeṣa |
yāwat Weṣapurī pakuwan i ¹ kabhaktyan çrī-mahārājapatnī |
angkēn Bhādra sirānpinūja ning amātya brahma sakwehnya bhakti |
mukti swargga nirān mapotraka wiṣeṣeng Yāwabhūmy ekanātha || 3 ||

D. i. «Algemeen verbreid, in 't geheele land, was de vereering van de plaats waar zoo'n uitnemend heiligdom gebouwd was, zoolang Weṣapurī een zetel is van deemoedige vereering van de doorluchtige Koningsvrouw. Elke maand Bhādrapada werd zij vereerd door de ministers en brahmanen, allen met deemoed. Zalig was zij in den hemel, dat haar kleinzoon oppermachtig was in 't Javaansche land als alleenheerscher.»

Aangezien Prajñāpāramitā de grootmoeder was van Hayam Wuruk, maak ik de gevolgtrekking, ook in verband met hare gedachte aanwezigheid bij 't Doodenmaal, dat zij, en geen andere bedoeld is. Immers ook het Çrāddha werd in Bhādrapada

¹ I conjectuur voor a.

gehouden. Uit de vermelding van brahmanen, of brahmaansche ministers, zou men geneigd zijn te besluiten dat Wiṣeṣapura een Ćiwaïetisch heiligdom was. Er behoeft hier niet aan herinnerd te worden dat één en dezelfde vergoddelijkte vorstelijke persoonlijkheid op de eene plaats als gewezen belijder of belijdster van 't Buddhisme, op de andere als Ćiwaïetisch vereerd werd.

ZANG LXX.

In Hariṇī-maat.

Irikang anilāṣṭānah ¹ Ćāka nrpeṣwara warṇṇanēn |
mahasahas i Simping sang hyang dharmma rakwa sirālihēn |
saha widhiwidhānāsing lwir ning saji krama tan kurang |
prakaṣita sang adhyakṣāmūjāryya Rājaparākrama || 1 ||

D. i. «In 't Ćākajaar 1285 (1363 A. D.) worde van den Vorst verhaald dat hij een toertje maakte te Simping, om 't heiligdom aldaar te bezoeken. Volgens den gebruikelijken regel ontbrak het vervolgens niet aan allerlei offeranden. De vermaarde opzichter, Ārya Rājaparākrama, leidde de godsdienstoefening.»

Rasika nipuṇeng widyā tatwopadeṣa Ćiwāgama ² |
sira ta mangadhiṣṭāne sang ṣrī-nṛpa Kṛetarāja |
duwēg inulahākēn ³ tang prāsāda gopurāmekalā |
prakaṣita sang Āryyānāma Krung prayatna wineh wruha || 2 ||

D. i. «Deze was knap in de waarachtige wetenschap en de leer van den Ćiwaïetischen godsdienst. Hij bekleedde het ambt onder Z. Maj. den Koning Kṛetarāja (Raden Wijaya), toen de toren en de hoofdpoot met den gordel gebouwd werd. Den vermaarden Ārya Krung met name werd door hem kennis gegeven daarvoor zorg te dragen.»

Nṛpati n-umilih sangke Simping wawang ḍatēng ing pura |
prihati tēkap ing gring sang mantry ādhimantri Gajāmada |
rasika sahakāri wṛddhyā ning Yawāwani ring dangū |
ri Bali ri Saḍeng wyakti ny antuk nikānayakēn musuh || 3 ||

¹ De lezing van den tekst kan kwalijk juist zijn, want er wordt een woord vereischt met de cijferwaarde van 12, en het is niet bekend dat *anaḥ* die waarde kan hebben. Mogelijk is *arkka* of *ina*, met verlenging van *a*.

² De tekst heeft *ṣiwāgami*.

³ In den tekst **lahakēn*, op zich zelf onberispelijk, maar de maat eischt een langen klinker in de voorlaatste lettergreep.

D. i. «De Vorst, huiswaarts keerende van Simping, kwam weldra terug in de hoofdstad, bedroefd over de ziekte van den oppersten staatsdienaar Gajamada, die eertijds medegewerkt had om 't land Java groot te maken: op Bali en te Saḍeng was gebleken dat het hem gelukt was de vijanden te vernietigen.»

Van 't heldhaftig bedrijf van Gajamada te Saḍeng en op Bali heeft de dichter reeds gewaagd in Zang 49, 3, vg. Uitvoeriger is het bericht in Pararaton 27 (vert. 119, vgl. 124) aangaande de onderwerping van Saḍeng; van Bali is daar slechts ter loops sprake.

ZANG LXXI.

De maat hiervan is welbekend onder den naam van Aḥwalalita.

Try angin ina Ḷāka pūrwwa rasika n-pamangkwaḱen i sabwat ing
sabhuwana |
 pējah irikang Ḷākābda rasa tan wināḱa naranātha mār salahaḱa |
 tuhun ika diwyacitta nira tan satṛṣṇa masih i samastabhuwana |
 atutur i tatwa ning dadi n-anitya puṇya juga ginōng pratidina || 1 ||

D. i. «In 't Ḷakajaar 1253 (1331 A. D.) was het dat hij (Gajamada) 't eerst het volle gewicht van 't geheele land (d. i. van 't landsbestuur) te torsen had. In 't Ḷakajaar 6 (nog) niet ten einde, stierf hij; de vorst was mismoedig en teleurgesteld (of wanhopig). Inderdaad was hij voortreffelijk gezind, niet begeerig naar genot, liefderijk gezind jegens de geheele wereld, gedachtig aan 't ware wezen van 't bestaande als onbestendig; slechts wat goed was beoefende hij elken dag.»

Als ik het wèl begriip, geeft de dichter te kennen dat Gajamada stierf in den loop van 't zesde jaar na 't Ḷrāddha. Dat komt uit, want Gajamada overleed in 1290 Ḷ. (1368 A. D.), terwijl het Ḷrāddha plaats had in 1284 (1362 A. D.).

Ter loops zij opgemerkt, dat ons gedicht niet in 1365 A. D. vervaardigd kan zijn, zooals tot nog toe algemeen aangenomen is geworden — ten minste niet in zijn geheel. Doch over dit punt zal ik thans niet uitweiden. ¹

¹ Hij stierf volgens Pararaton p. 135 (vert.) in 1290 Ḷaka (1368 A. D.).

Kunang i pahōm narendra haji rāma sang prabhu kalih sireki pinupul |
ibu haji sang rwa tansah athawānuja nrēpati karwa sang priya tumut |
gumunita sang wruheng gumuṇadoṣa ning bala gumantyane sang apatih |
linawēlawō ndatan hana katṛpti ning twas mangun wiyoga sumuk || 2 ||

D. i. «In den raad van den Vorst namen toen deel de Vorst Vader en de twee vereenigde majesteiten ¹; de moeders van beiden, daarenboven de beide jongere zusters ² des Konings, met haar echtgenooten. Zij beraadslaagden er over, wie in staat zou zijn 't voor en tegen te doen uitkomen van iemand in 't leger om hem (Gajamada) op te volgen als rijksbestierder. Het duurde lang (?) zonder dat men zich bevredigd gevoelde, hetgeen een grievende smart veroorzaakte.»

Ook hierin is veel duisters. Wie is de Vorst Vader? Toch zeker wel Zijne Hoogh. Kṛtawardhana, die in Zang III betiteld wordt als iḥwara pitā de ḥrī narendrādhīpa. In de samenkomst werd beraadslaagd over een geschikten opvolger van den rijksbestierder. Mijn vertaling van linawēlawō of °wō is niet meer dan een gissing.

Nrpati sumimpēn ing naya tatan kagantyaṇa kēta sumantri mapatih |
ri taya nikang gumantya yadi kewēhanya tlkanang jagat pahalalun |
nghing ikang amātya sādhw ³ ajara sarwwakāryya satate narendra pilihēn |
pituhanēn ⁴ ing mucap kirakira wruheng parawiwāda tanpanasara ⁵ || 3 ||

D. i. «De Koning koesterde de meening dat de voortreffelijke staatsdienaar, de rijksbestierder, in 't geheel niet zou vervangen worden; dat indien het volk zich bezwaard gevoelde dat er niemand was om op te volgen, men zich daaraan niet zou storen; dat slechts een minister, geschikt om alle aangelegenheden aan den Vorst mede te deelen, zou gekozen worden, naar wien men zou luisteren wanneer hij de middelen van staatsbeleid besprak, en die de processen zou onderzoeken zonder fouten te begaan.»

In verband met het hier verhaalde vergelijkte men wat Pararaton 135 (vert.) te lezen geeft: «De apatih Gajah mada overleed in 1290. Gedurende drie jaren werd er niemand in

¹ D. i., denk ik, de Koning en zijn gemalin.

² Vgl. Zang V, 1.

³ Conjectuur voor sādhw.

⁴ De gedrukte tekst heeft pituhanēn.

⁵ Verbeterd uit parawiwoda tanpanūsara.

zijn plaats als apatih aangesteld. Gajah ģnggon werd (eerst) apatih in Ćaka 1293.»

ZANG LXXII.

In Swāgatā-maat.

Mangka hingan i pahōm nira gupta |
pōh ny alapkēna nirānpawiweka |
wṛddhamantri pinilih ta sang Āryya |
ātma rāja makanāma Pu Taṇḍi || 1 ||

D. i. «Zoo was het besluit van den geheimen raad, de uitkomst van de beraadslaging waartoe men besloot. Als Mantri Sēpuh werd dan gekozen een Ārya, zielsvriend des Konings, met name Pu (Heer) Taṇḍi.»

Tansah inḍik i ¹ narendra sang āryya |
wīra maṇḍalika nāma Pu Nāla |
sādhwasādhū hitanigrahawijña |
mañcanāgara manāma tumanggung || 2 ||

D. i. «Onafscheidelijk nabij den Vorst was de Ārya, de heldhaftige kreitsregent met name Pu Nāla, die het verstond den goeden gunstig te zijn en de boozen te straffen; een landvoogd met den titel van Tumanggung.»

Tus ning ādhiguṇa wīra susatya |
nityaādhīpati ning bala mangdon |
nang digantara manāma ri Ḍompo |
bhraṣṭa de nira sēk alwang ² i ĉatru || 3 ||

D. i. «Een (waardige) spruit van hoogstverdienstelijke, waarachtige helden, altoos hoofd van 't leger op expeditie. In 't vreemde land, met name Ḍompo, vielen door hem talrijke ge-neuvelden bij de vijanden.»

Rwāta wastu ni ³ pangādi sumantrī |
aṣṭapaddha ⁴ haji don ika tanlen |
mawwate sarusit ing wyawahāra |
ndan makinga sumantri upapatti ⁵ || 4 ||

¹ Voor inḍika.

² In den tekst staat sēkananglwang.

³ De tekst heeft ning wangādhī.

⁴ Corrupt. Ik neem aan dat bedoeld is akṣapāṭa, een kortere vorm van Skr. akṣapāṭaka.

⁵ Verbeterd uit upapatī.

D. i. «Tweeledig was de zaak van den President-Minister: zijn taak was dat hij rechter (of griffier) des Konings was, niet anders ¹, die bij al de moeilijke kwesties der rechtspleging verslag moest geven, en den Mantri Upapatti ter zijde staan.»

Sang patidami ² tikang yuwamantri |
 sang hinatyan (?) i dalēm pura tansah |
 mwang patih tikang anāma Pu Singha |
 sāksya ring sakawēkas ³ naranātha || 5 ||

D. i. De Mantri Anom was Patih (?) Dami (?), die — — binnen den Kraton; en de Patih geheeten Pu Singha, om getuige te zijn bij alles wat door den Koning gelast wordt.»

An mangkana ⁴ titah naranātha |
 tr̥pti langgēng apagēh tikanang rāt |
 satya bhakti nika mangkin atambēh |
 keçwaran haji dumeh nika mangkā || 6 ||

D. i. Zóó was de regeling van den Koning. De onderdanen waren voldaan, hecht bevestigd; hun trouwe onderdanigheid werd hoe langer hoe grooter. De heerschappij des Konings was oorzaak dat het zoo was.»

ZANG LXXIII.

In Madraka-maat.

Ndan nṛpa Tiktawilwapurarāja mangkin atiyatna nīti ring ulah |
 ring wyawahāra tan hana kasinghit ⁵ ing hati sapōh ning āgama tinūt |
 tan dadi pakṣapāta yat aweh wibhūti saniruktya ring jana kabeh |
 kirti ginōng nirān wruh ing anāgatādi tuhu dewamūrti sakala || 1 ||

D. i. «Voorts beijverde zich de Vorst, Koning van Majapahit in toenemende mate om met beleid te handelen. In de rechtspleging was geen willekeur: men volgde hetgeen in de wetboeken vervat is; er bestond geen partijdigheid, wat de volkomen welvaart onder alle menschen ten gevolge had. Hij taalde naar roem, hij die een verschijning der godheid was in levenden lijve, de toekomst en 't verleden kende.»

¹ Een gewone stoplap.

² Corrupt. De tweede lettergreep moet een lange zijn; mogelijk dus patih, doch het geheele vers dat een eigennaam schijnt te bevatten, is verdacht.

³ In den tekst staat sabhawkas.

⁴ De maat is gestoord, hoewel de zin goed afloopt.

⁵ Verbeterd uit kasinghin.

Ngkā tikanang sudharmma haji suk ni sang tuhatuhā nareṣwara dangū |
 salwir ikang turung pinahuwus nirengapi rinakṣa pinrih iniwō |
 sing katayan praṣāsti winēkas praṣāstyana ri sang widagdha ring aji |
 sthitya phalanya tanpatēmahā wiwāda tumuse satus nira hēlēm || 2 ||

D. i. «Wat betreft de koninklijke heiligdommen (graftempels) aangelegd door de voorouders des Vorsten in vroeger tijd, alle welke door hen nog niet voltooid waren, werden door hem opgebouwd (of versierd), bewaard, getracht te verzorgen. Voor alle waarvan geen stichtingsoorkonden bestonden, gelastte hij aan mannen ervaren in de leer, oorkonden op te stellen, opdat ze blijvend van kracht zouden wezen, geen dispuut ten gevolge hebben, voortduren tot al zijne nazaten in de toekomst.»

Kweh nikanang sudharmma haji kaprakāṣita makādi ring Kagēnengan |
 lwir nikang mangādi Tumapēl Kiḍal Jajagu Wēḍwawēḍwan i Tuban ¹ |
 mwang Pikatan Bukul Jawajawāntaraṣaṣi Kālang-brat i Jaga |
 len Balitar Čilāhrit i Waleri Babēg i Kukap ri Lumbang i Pugēr ² || 3 ||

D. i. «Een menigte van die koninklijke graftempels zijn hier opgegeven, te beginnen met dien te Kagēnengan; als daar zijn de vroegere te Tumapēl, te Kiḍal, Jajagu, Wēḍwawēḍwan, Tuban, Pikatan, Bukul, Jawajawā (?), Antara-ṣaṣi (?), Kālang-brat, Jaga, Balitar, Čilāhrit, Waleri, Babēg, Kukap, Lumbang, Pugēr.»

Van enkele dezer heiligdommen is de naam, deels ook de ligging bekend, namelijk Kagēnengan, Kiḍal, Jajagu, Lumbang (vgl. Pararaton 18, waaruit wij weten dat Tohjaya te Lumbang Katang bijgezet werd). Te Waleri was de graftempel van Koning Wiṣṇuwardhana, waar hij afgebeeld was als Čiwa ³. Te Pugēr heeft zeker ook een heiligdom gestaan, hetgeen men mag opmaken uit de menigte van daar in den grond gevonden metalen beelden ⁴.

De opsomming wordt voortgezet in den volgende Zang.

ZANG LXXIV.

De maat hiervan is Praharṣaṇī.

¹ De tekst heeft Tuḍan.

² Conjectuur voor Pagōr.

³ Nāgarak. XLI, 4.

⁴ VERBEEK, Oudheden, N° 650.

Mukyāntahpura Sagalāthawā ri Simping |
 mwang Ḥrī-Ranggapura muwah ri Buddha ¹-Kuñcir |
 Prajnāpāramitapurī hañar panambēh |
 mwang tekang ri Bhayalangö duwäg kināryya || 1 ||

D. i. «Ten eerste het vrouwentimmer van de Kraton, Sagala, en Simping, en Ḥrī-Ranggapura, en Buddha-kuñcir: Prajnāpāramitapurī, onlangs er bij gekomen, en Bhayalangö pas gebouwd.»

Uit Zang XLVII, 3 weten we dat Koning Kṛtarāja bijgezet werd in 't antahpura. zoodat men zijn grafkapel met dien naam placht te bestempelen. Het was de eerste Caṇḍi na de stichting van Majapahit, en daarom begint hiermede de nieuwe reeks. Alleen 't volgende Sagala is twijfelachtig, want in Zang XLIII, 6 wordt gezegd dat te Sagala — zóó heeft men te lezen in stede van 't onmogelijke Sākgala — een beeld van Ḥiwa-buddha als Jina werd opgericht. Over 't heiligdom te Simping geeft Zang LXX bescheid, en over Pāramitapurī Zang LXIX; zoo ook over 't heiligdom te Bhayalangö.

Nā tang dharmma haji wilang saptawingça |
 ring sapta dwija rawi Ḥāka Bhadrāmāsa |
 kapwāmātya nipuṇa tang wineh matunggwa |
 lāwan sthāpaka wiku rāja çāstrawijña || 2 ||

D. i. «Dat zijn de koninklijke graftempels, 27 in getal, in Ḥāka 1287 (1365 A. D.), de maand Bhādrapada. Zij die daarover toezicht moesten houden, waren allen geschikte beambten, benevens Sthāpaka's (opzichters), rijksmonniken, ervaren in de leer.»

¹ In den tekst staat buddhi.